

בֵּין שְׁנֵי עוֹלָמוֹת

(הַדְּבִיק)

אגדה דרמטית בארבע מערכות

מאת ש. אג-סקי

תרגום ת. נ. ביאליק

הנפשות:

		ר' סגדר - עשיר בבריניץ.
		לאה - בתו.
		פרידה - אומנתה הזקנה.
		גיטל
		בתייה
		רעותיה של לאה.
		מנשה - ארוסה של לאה.
		נחמן - אביו.
		ר' מנדל - רבו של מנשה.
		ר' עזריאל - צדיק זקן במירופול.
		מיכאל - גבאי שלו.
		ר' שמשון - רב במירופול.
		א
		ב
		דיינים.
		משולח - יהודי אורה.
		מאיר - שמש בבית-הכנסת בבריניץ.
		א
		ב
		בטלנים.
		ג
חנן	}	בחורי הישיבה.
הנך		
אשר		
א	}	חסידים.
ב		
ג		
אשה זקנה.		
אורת.		
גבן.		
קטע בקב שלו.	}	עניים.
חגרת		
קבשת-יד	}	עניות זקנות.
סמויה		
אשה גבוהה ותקרת	}	נשים עניות.
אשה ותינוק בורועה		

חסידים, בחורי ישיבה, בעלי-בתים, חגוניות, קרואייה-חתונה, ילדים, קבצנים.

מערכה ראשונה ושניה — בבריניץ.

שלישית ורביעית — במירופול, כבית ר' עזריאל.

כין מערכה ראשונה לשניה — זמן שלשה חדשים.

בין שניה לשלישית — שני ימים.

בין שלישית לרביעית — מחצית היום.

מערכה ראשונה

לפני הרמת המסך, בתוך העלטה, נשמעת זמרה חרישית ומסתורית

צל מה זלמה

יורדת הנשמה

מאגרא רמא

לבירא צמקתא?

- ירידה צרף עליה היא.

ירידה צרף עליה היא.

המסך מורם לאט לאט.

בית כנסת ישן של עץ. הכתלים - מראיהם שחור, בלי סיח וסיד. מנורות נחשת משולשולות מן התקרה וקבועות בכתלים. ארון-קודש עתיק מחוטב עץ, מעשה פתוחים, במזרח. סמוך לו ה"עמוד", עם "שויתי" ומנורות ישנות עליו. באחת מהן נר של שעה דולק, נר-נשמה. בכותל השמאלי, קרוב לשפת הבמה, פתח אל הרחוב, וסמוך לו ביור וכנו ואלונטית תלויה בסבעת. מרוחק מהם קצת - תנור מסויד ואצלו ספסל, שאיש יהודי, אורח, שוכב עליו ותרמילו למראשותיו. אצל הספסל - שלחן-עץ ארוך שאינו צבוע, וספרים מפורזים עליו, ונר של חלב נעוץ שם בפי צלוחית. בסביב לשלחן, על גבי ספסלים, יושבים שלשה בטלנים, א, ב, ג, עצובים וחולמים, זה נשען אל השלחן. וזה יושב מוטח, כמסב. אחרי השלחן, עד לכותל שכנגד - ארון מלא ספרים, ואצלו, נשען אל הכותל שכנגד, עומד חנן, כשהוא צולל ברעיונותיו, וידו הימנית נתונה על גבי הארון. באמצע בית הכנסת - שלחן הבימה, אצל דלתותיו הפתוחות עומד מאיר כפוף ומסדר שם פליות ותפילין בתיקיהן. בכותל אימני, סמוך לשפת הבמה, פתח קטן לחדר מיוחד. באותו הכותל, לכל ארכו, שורה של אשנבים מעורת הנשים, ספסל ארוך, ואצלו שלחן עץ, שספרים מפורזים עליו. אצל השלחן יושבים 5-6 בחורי ישיבה. וכתוכם אשר, והוגים ב"גמרא" בחשאי, מתוך תנומה. מרוחק נהם על גבי עמוד, סמוך לארון הקודש, יושב הנדל לבדו והוא משוקע בספר. בבית הכנסת אפלולית וצללים, ורוח עצב והויה מרחפת בחלל

בטלן א. ב. ג.

(מזמרים יחד בקול הולך וגוסס)

צל מה ולמה

יורדת הנשמה

מאגרא קמא

לביקרא עמיקתא?

- ירידה צרף עליה היא.

ירידה צרף עליה היא.

(הפסקה ממושכה. כלם יושבים דומם כאבן.)

בטלן א (בנחת, כמי שמספר מעשה)

ר' דוד'ל מטלנא, זכרונו לברכה - היה כסא של זהב והיה חקוק עליו:
 ,דוד מלך ישראל חי וקים" (הפסקה קצרה)

בטלן ב

הקדוש ר' ישראל מרוז'ין, זכותו יגן עלינו, היה נוהג מנהג מלכים.
 להקת מנגנים היתה מנגנת לשלחנו ועשרים וארבעה מיני כלי זמר בה. ויוצא
 היה במרכבה רתומה לשלשה צמדי סוסים אבירים.

בטלן ג (בחדוה)

ועל ר' שמואל מקמינקא מספרים, שהיה מטייל בסנדלי זהב... בסנדלי
 זהב...

הארץ (מתעורר, מדבר בנחת, וכמו ממרחק)

ר' זוסיא מאניפוליא היה עני ואביון כל ימיו, מחזר על הפתחים, לבוש
 בגלימא של אכרים, והבל קשור במתניו, ומזשי מופתיו לא היו קטנים מאלה
 של הטלנאי והרוזינאי.

בטלן ב (בתרעומת)

דבריק הם, במחילה, שלא כענין כלל. וכי להפליג בשבח עשרם של אותם הצדיקים באנו? כמה וכמה עשירים יש בעולם! אין מדברים אלא בגדלותם. בר דעת הלא יבין מאליו, כי גם הכסא של זהב וגם כלי הזמר והסוסים וסנדלי הזהב—סוד גדול צפון בהם, טעם כמוס.

בטלן ג

בנדאי בנדאי!

בטלן א

מי שעינים פקוחות לו - הוא יראה... הרב מאפטא, זכותו יגן עלינו, כשנזדמן פעם ראשונה עם הרוז'ינאי בדרך, נפל על אופני מרכבתו ונשקם, וכשתמהו לפניו על כך, צעק ואמר: טפשים, כלום אינכם רואים, שזו היא מעין מרכבה של מעלה?

בטלן ג (בהתלהבות)

אי, אי, אי!

בטלן ב

הלא זהו עיקר הסוד, שהמרכבה אינה מרכבה, וכלי הזמר אינם כלי זמר, והסוסים אינם סוסים, אלא כלם רק לבושים לגדלותם, כלים לאור הגנוז שלהם...

המשולש:

הגדלות העליונה אינה זקוקה ללבוש.

בטלן א (בתם-לב)

טעות היא! אדרבא, הגדלות העליונה זקוקה ללבוש.

בטלן ג

גדלות שלהם - מי ישער! וכי יש להשיגה בשכל הפשוט

בטלן א

וכי קלה היא גדלות שלהם? השמעתם את המעשה בר' שמילקא מניקלשבורג ורצועתו? כדאי לשמוע: מעשה בר' שמילקא, שבאו לפניו שנים לדין, אחד עני ואחד גביר אדיר, תקיף גדול במדינה, קרוב למלכות. יצא העשיר חייב. נתמלא כעס והתחיל צועק ואומר, שלא יציית. אומר לו ר' שמילקא בנחת: „תציית ותציית. פסק דינו של הרב יש לקבל“. התמרמר הגביר והרים קולו עוד יותר וצעק: „בו אנכי לך ולרבנות שלך“. התיצב ר' שמילקא מלוא קומתו וגזר: „בזה הרגע תקבל עליך את הדין, ואם לאו - אני נוטל את הרצועה!“ כאן התחיל הגביר מחרף ומגדף. עמד ר' שמילקא ופשט את ידו ופתח תיבה קטנה משלחנו - וברגע זה קפץ ויצא משם נחש עקלחון - נחש הקדמוני, ונכרך מסביב לצוארו של הגביר... מה שהיה אחר כך - תשערו מעליכם. הגביר צעק: „הושענא, רבי, סלח לי, מחל לי, שמע אשמע ועשה אעשה ככל אשר תצוני - הסר מעלי אך את הנחש הזה“. ור' שמילקא חמל עליו ואמר: „עתה תצוה את בנך ואת בן-בנך אחריו לשמוע בקול הרב, פן יוציא את הרצועה!“

בטלן ג

חה, חה, „רצועה“ יפה היא... אין חקר לכחם! (היסקה)

בטלן ב (אל א')

תמהני, ר' וואלף, אם היה המעשה בנחש הקדמוני. דומה אני, שטעות יש כאן.

בטלן ג (בתמיהה)

למה? מדוע לא

בטלן ב

היעלה על הדעת, שר' שמילקא מניקלשבורג יהא משמש בנחש הקדמוני? חלילה לו! הנחש הקדמוני מי הוא? הרי הוא ה„סמך-מס“ בעצמו, רחמנא לצלן (רוקס).

בטלן א (מתוך קפידא)

למאי נפקא מינה? מספרים מעשה שהיה, ושראוהו כמה בני אדם בעיניהם, וזה בא ואומר: אי אפשר! אני אומר לך בפירוש, שבכח קבלה מעשית הכל אפשר: הנה בעירה שלנו היה בעל שם אחד, בעל מופתים נוראים, שהיה מבעיר לכתחלה אש בבית על ידי שם ומיד חוזר ומכבנה על ידי שם אחר. יושב היה כאן ורואה את הנעשה במרחק אלף פרסא, מוציא יין מן הכותל, רואה ואינו נראה, – והוא האיר את עיני בעינים הללו. הוא היה אומר, שבכח קבלה מעשית אפשר לברוא גולם, להחיות מתים, להעלות שדים ורוחות, רחמנא לצלן, ואפילו את ה„סמך-מם“ בעצמו (רוקס). בודאי לא מן הדברים הקלים הוא זה אבל הבקי בדבר – הכל יכול. באזני שמעתי זאת מפיו הקדוש.

המשולח

להעלות את ה„סמך-מם“ אפשר רק על ידי השם הקדמון, שבכח אשו הגדולה נתכים ומתמוגים יהד הררי אל ותהום רבה...

בטלן ג

י אין סכנה להשתמש בו?

המשולח (מהרהר)

סכנה? לא... אבל יש שעל ידי עוצם התשוקה של הגיצוץ אל השלהבת נשבר הכלי...

בטלן א

בעל-השם אמר לי, שהוא יודע את הסוד של השם הקדמון.

חנן

עשומע בכונה לכל דברי המשולח. פורש מן הכותל ופוסע פסיעה אחת אל השלחן; בקול הוזה

ואיו?

המשולח (מציע על חנן)

חנן (נותן עין במשולח ואחרי כן בטלן ..

בעל השם.

בטלן א

ואיזו בעירה שלנו, אם עודנו חי.

זינן

הרחק מכאן?

בטלן א

העירה? רחוקה מאד מאד. בעמקם של יערות פוליסיה.

חנן

מהלך כמה ימים?

בטלן

מהלך כמה ימים? כשני חדשים. ולמה אתה שואל זאת? אולי אתה אומר לצכת לשם? (חנן שוחק). העירה - קראסני שמה, ושם בעל השם ר' אלחנן.

חנן

אלחנן? (לעצמו) אלחנן... אל חנן... המ!

בטלן א

כראי לראותו. (אל הבטלנים) מעשיו - פחדים נוראים. פעם אחת עשה בקבלה מעשית...

בטלן ג

אין מסיחיי בלילה בענינים כאלה, ובפרט בבית הכנסת.

בטלן ה

יפה השתיקה בקבלה מעשית, שהדבור מביא לידי תקלה, חס ושלום. כגון שיצא בשגגה איזו שם או צרוף מפוך, ונמצאו חייך בסכנה. כבר היתה כזאת לעולמים (חנן יוצא בנחת מכית הכנסת).

המשולח (מביט אחריו)

אברך משונה. מי הוא?

בטלן א.

מבחורי הישיבה, כלי יקר!

בטלן ב.

עילוי. ת"ק דפים גמרא שגורים על פיו.

המשולח

מאין הוא?

בטלן ג.

מי יודע, מאין הוא? מי יכול לדעת?

מאיך (קרב אל השלחן)

מאחד המקומות בליטא הוא. מתחלה למד כאן בישיבה, הגה יום ולילה בגמרא. נחשב בין בחירי התלמידים, נסמך להוראה. ופתאום נעלם. אמרו, שקבל עליו גלות. זה לא כבר חזר ובא לכאן. נהפך לאיש אחר. נהלך כצל כל הימים, מתענה „הפסקות“ משבת לשבת, שוהה במקוה כמה שעות רצופות. הבהורים אומרים, שהוא עוסק בקבלה.

בטלן ב (בחשאי)

כבר גודע הרבר בעיר. באים אליו לבקש קמיעות, אבל אינו נותן.

בטלן ג.

מי יודע, מי הוא? אולי מן הגדולים הוא. כלום אפשר לדעת? ולהסתכל אחריו — סכנה (הפסקה).

טלן א (מפה"ז)

עת דישון.

בטלן ב (בגחור)

מי יוריד לנו הנה את בעל השם ויוציא לנו יין מן הכותל! כוס קטנה
היתה לי למשיבת נפש. יום תמים לא בא כזית אל פי.

בטלן ג

גם אני כמעט שרוי היום בתענית. רק בבוקר ברכתי "שהכל" על רקע
של כוסמין.

מאיר

המתינו מעט. כמדומה, שבקרוב נזכה ל"תיקון" יפה. סנדר הלך לראות
חתן לבתו. יכתב נא, למזל, תנאים, ומשקה לא יחסר.

בטלן א

כבר נואשתי מן ה"תנאים" שלו. זה שלש פעמים יצא לבקש לו התן
ושב ריקם. כאן החתן לא נראה לו, כאן - היחוס פגום, וכאן - הנדוניה
מועטת. לא טוב לבדוק יותר מדין

מאיר

סנדר רשאי לבדוק. אלהים ברכו בכל: עשיר, מיוחס ובת יפת תואר.

בטלן ג (בחוס)

אז אוהב אני את סנדר. חסיד גמור! מחסידי מירופול! לב בווער!

בטלן ב (בקדירות)

בה יש להכחיש? חסיד בלהב הוא, אלא... שלא כך היה צריך להשיא
את בתו היחידה...

בטלן ד

כלומר? פירוש הדברים?

בטלן ב

פנים בישראל, איש עשיר, מיוחס, שבקש חתן לבתו, לא נתן עיניו
לא בממון ולא ביחוס, אלא היה בא לישיבה גדולה, הביא מתנה לראש הישיבה,
וזה היה בורר לו בחור מן המעולים. סנדר אף הוא היה יכול לקחת לו בחור
מן הישיבה...

המשולח

ואפשר שלא היה צריך לחזר אחריו במרחקים. מוצא היה התן נאה
לבחו בישיבת מקומנו.

בטלן א (בתמהון)

זו מניין לך? (הוא ובטלן ב. מעיפים עין זה בזה).

המשולח

אני אומר זאת בדרך השערה...

בטלן ג (בתפוזן)

די, די. בלא לשון הרע! לא לקח - שמע מינה, כך נרם המול.
(אשה מתפרצת הביתה ומושכת אחריה שני ילדים).

האשה (צועקת בבכיה)

אוי ואבוי, רבוגו של עולם, הושיעה נא! (רצה לארון הקודש בלשון תחנון) אוי,
ילדים קטנים, אפרוחים... נפתחה נא את ארון הקודש? נתנפלה נא לפני ספרי
התורה! לא נוזו מכאן עד שתבוא רפואה שלמה לאמכם! (מסלקת הפרוכת, פותחת
הארון ונותנת ראשה בחיקו, מרימה קול בבכיה) אלהי אברהם יצחק ויעקב! ראה מה
גדול שברי, שעה לתהנתי! עשה למען האפרוחים הקטנים! אל נא תקח אמם
מעליהם. (מרימה קולה). ספרים קדושים, עלו לפני כסא הכבוד והיו מליצי יושר
על בתי התולה! אבות קדושים ואמהות קדושות! רוצו, בקשו רחמים על הנטיעה
הרכה, שלי תעקר מן הגן, על השה שלא תטרף מן העדר, על היונה שלא
תשולח מקנה (בבכי תמרורים). שמים אקרע בזעקתי, הרים אהפוך משורש, לא
אזוו מכאן עד שישבו לי עטרת ראשי, מאור עיני ושמשי! (הילדים בוכים).

מאיר (בא ונוגע בידה)

גניסא, אולי להושיב עשרה ולקרוא תהלים?

האשה (פורשת מארון הקודש)

אוי לי, אללי לי! ישבו לקרא תהלים! אנא רחמו עלי! מהרו ואל
תמהמהו! יקר כל רגע! מלאך המות בפתח! זה יומים שהיא נוטה למוות...

מאיר

בזה הרגע אני מושיב עשרה... אבל... יש לתת להם מה שהוא. בטלנים,
אביונים...

האשה (נחתנת לו מטבע. בנוסח של תהנה)

דרי לך זהוב אחד. יותר אין לי. בואו, ילדים, נרוצה לבתי מדרשות,
נדפקה על דלתי בתי כנסיות... (יוצאים)

המשולח (בטלן)

בבוקר צעקה אשה לפני ארון־הקודש על בתה המקשה יומים לילד,
ועתה אשה מתפללת על בתה המקשה יומים למות...

בטלן ג

ובכו.

המשולח

הנשמה של הגוססת עומדת להכנס בילד העתיד להולד. וכל זמן שהאשה
האחת עודנה חיה — חברתה המעוברת אינה יכולה לילד. וכשתרפא החולה —
המעוברת תפיל...

בטלן ג

אך עור כל אדם! עינים לו ולא יראה את הנעשה בארבע אמות שלו.

מאיר (פונה אל הסלחן)

ראו, הזמין לנו הקדוש ברוך הוא זהוב אחד ל"תקון". נקרא תהלים
ונשתה "לחיים", והקדוש ברוך הוא ברחמיו ישלח רפואה שלמה לחולה...

בטלן א

בואו ונקרא בחדר המיוחד, (לבחורי הישיבה) בחורים, מי מכם שיקרא עמנו
תהלים יקבל ריק של כוסמין. (מקצת מן הבחורים פורשים ויוצאים לחדר המיוחד. יוצאים
לשם גם הבטלנים ומאיר. מקץ רגע נשמע משם קול קריאת תהלים בנוסח המקובל: "אשרי האיש
אשר לא הלך וגו', המשולח נשאר לבדו, יושב דומם, מציץ תחלה בארון הקודש ואחר כך בחנן.
חנן נכנס).

חנן

(פוסע לאט, עיף מאד, מאין כח לעמוד על רגליו. הולך באין מטרה, צולל ברעיוני לבו, רואה את הארון פתוח, עומד ומשתאה). הארון פתוח? מי פתחו בעצם הלילה? בשביל מי נפתחו? (נגש ומסתכל בו). ספרי תורה... עומדים כחיים, צפופים זה לזה, שלווים ודוממים... ובהם צפונים כל רזי עולם, כל הסודות הנעלמים מששת ימי בראשית ועד סוף כל הדורות... כל השמות, כל הצרופים, כל הרמזים... ומי ידלה את הצפונות? מי יגלה את הנסתרות? (פיונה). אחד, שנים, שלשה... תשעה- תשעה ספרים. כמנין, אמת' במספר קטן. ולכל ספר ארבעה, עצי חיים- בסך הכל - ל"ו... שוב ל"ו... אין לך יום שלא יבא לידי מספר זה. ומה בא לרמז- איני יודע. אבל מרגיש אני, שסוד גדול צפון בו. ל"ו- עולה ב' פעמים ח"י. והוא גם - לאה. ג' פעמים ל"ו עולה חנן. ל"ו - משמעו, ל"ו, כלומר, אליו. למי? ול"אה" מה פירושה? (רועד) לא ה', בלעדי אלהים, חס ושלום! כמה גורא הרעיון, ועד כמה הוא מושכני אחריו!...

הנך (מרים ראשו מן הספר ומתבונן אל חנן)

חנן מתהלך אתה כבעל החלומות...

חנז

(מתעורר ורואה את הנך. נגש ויושב אצלו. ויבר לבפשו). רמזים אין מספר, ודרך ישראל אין. שם העירה קראסני, ובעל השם שמו אלחנן.

הנך

מה אתה סה?

חנן

מי? אני? לא כלום. מתבונן הייתי.

הנך

גשתקעת בקבלה יותר מדי. מיום שבאת לכאן, לא ראיתי ספר בידך.

חנן (מתאמץ להבין)

לא ראית ספר בידך... ספר בידך... איזו ספר?

הגן

איה ספרו נסונו כמסעך נמרא, פסקינזו בני השאלה!

הגן

נמראז פסקינזו... לא ראית בידו, אתה אומר... (כאלים) נמרא - קרה
 ויבטת... פסקים - קרים ויבטיב... (אסתר) ישו יש אליו, חילך ומעודו מדי הדיו.
 מתחם לארץ יש עוד עולם אתה, העולם התחתון, כדמות העולם אשר על
 הארץ שלמעלה, עם ימים רחבי ימים ותחומים עמוקים, יפרושיך ומדבריות
 ניראים, ועל פני הימים אמות גדולות התלכנה ומסבירים גדולים יהיון,
 ומדבריות הרעשנה ספרות וסופות ומלחי עולם ישלמו בקרב הישרות... ואולם
 אתה מבט מהם אלהים את רקיע השמים, חסדך לא תורה עם ובקום לא
 ישלמו עם רשות... וכזאת היא הנמרא גדולה היא ויוראה מאד מאד, אין
 קץ ונכול לה, ואולם הרם לא תרום את האדם בלהמותאש השמימה... לא בן
 הקבלתו הוא תשלה ברק ונגלו כל יערו שמים לעיניך, עולמי עולמות אשר
 אין הקר להם וראו לנגה ורחק, ואת נשחקת מהא למחוי אין סוף, דרך
 היכל הכבוד הנשלמת, עד בואך אל ה'מדרס' מיתה לתביץ מאחורי המגורה...
 (ישעיהו לאוה) אין מה יוכל להבר... לבי, לבי...

הגן

כדברך בן הוא, ואולם אל תסכל, כי עליה-הפיון למרום סגנה כרוכה
 בה; יש להיש טעום ויולח-המאום למעקקי הנומ... הנמרא כרוכה את האדם
 מעט מעט, בהרחה, בלי רעש ותמוך, ואולם מהם ומפודה היא לין כסופר
 נאמן העיר עליו להצילו ככל רע וכאם אימנה השאלה בהיקף, הסוכנה סביב
 שריון ברזל קטקטום, ולא תנוהו למור בן הדרך הוטר ימין ושמאל כמלוא
 השערה, לא בן הקבלת גדולה העלית, אך הנפילה כסופה גדולה סגנה... ומה
 אתה מה שלמדנו ויחיון די נמרא, אימנה נמנו לפרדסו בן עזרא, בן זומא,
 אתה ורי עקבות, בן עזרא הציץ ומה, בן זומא הציץ ומנע, אלישע בן אביה
 קצץ כנטיקות ורבי עקיבא לבנו ננוס כסלים ויבא בשלום...

הגן

אל המידוני, אין אנו יודעים את הדרך, שתלכו בה, ולשם מה נמנו
 לפרדס, אילו נשלו כדרכם, לפי שנוכחו לשם כדי להציץ בלבה, ולא על
 מנת להקן, חלוי מצינו כמה גדולים כדורות האחרונים, כגון הארזי הקדוש
 ובשל עם טוב וסרורו לברכה, שנוכחו ולא נשלו.

הנך

ואתה אומר להדמות אליהם?

חנן

חליטה לי, אני בדרכי אלך.

הנך

ודרכך מה היא?

חנן

לא חבין ללבי.

הנך

אבינה, גם בלבי עוה התשוקה למדרגות הגבוהות.

חנן (כמפקק רגע)

עיקר מעשיהם של צדיקים — לתקן נשמות, להסיר מהן כבלי החטא ולהעלותן לשרשן העליון. כבדה המלחמה, לפתח חטאת רובץ. תקנת גפש אחת, והנה שניה באה, גפש חדשה וחטאים חדשים. תקנת דור אחד, והנה דור חדש בא וחטאים חדשים עמו, — והמלחמה מתחדשת. ודורות יורדים מטה, וצדיקים מתמעטים והולכים...

הנך

ומה יש אפוא לעשות, לפי דעתך?

חנן (בחשאי ומתוך בטחון)

לא להלחם עם החטא אנו צריכים, אלא לתקן אותו. כמו שצורפים זהב מסיגים ופסולת, כן יש לצרף את החטא מטומאתו, שלא ישאר בו, אלא ניצוץ הקדושה בלבד.

הנך

ניצוץ קדושה בחטא? אתמהו?

חנן

כל מעשי ידיו של הקב"ה - ניצוץ של קדושה מחיה אותם, וגם את החטא עשה אלהים.

הנף

מה אתה סח! את החטא הביא הס"ם לעולם!

חנן

ואת הס"ם מי ברא? הקב"ה! ואם כן גם בס"ם עצמו ובמעשה ידיו של הס"ם ניצוץ של קדושה יש.

הנף (נבעט)

ניצוץ של קדושה בס"ם!?

חנן

הס"ם הוא הסטרא אחרא, כלומר, הצד השני, צד שמאל, של תאורות. יאם כן, בהכרח גם בו יש ניצוץ של קדושה.

הנף (בחרות)

למעלה מהשגתי היא... הנח לי להתבונן בדבר... (טובש פניו בבצחא סיע, משפיל ראשו ושוהה במקומו בלי תנועה).

חנן (מתוך התעוררות)

איזהו העו שבחטאים? מהו החטא האורב לאדם תמיד? איזהו החטא שקשה ביותר להתגבר עליו? - הוי אומר, התשוקה אל האשה - לא כן?

הנף (כשראשו מושפל)

חנן (בקול רועד מגיל)

וכשמצרפים ומזככים אותו החטא, באופן שלא ישאר בו אלא הניצוץ של הקדושה, כל הטומאה מתמרקת ונהפכת מיד לקדושה עליונה, לִשִּׁיר השירים... שומע אתה, לִשִּׁיר-השירים" (מסתכל בעינים בוערות, מתחיל שלא מרענן לומר שִׁיר השירים). "הנך יפה, רעיתי, הנך יפה, עיניך יונים מבעד לצמתך... שצרך כעדר העזים שגלשו מהר גלעד, שניך כעדר הקצובות, שעלו מן הרחצה, שכלם מתאימות ושכלה אין בהם". (בנגנו הוא עוצם עיניו. הדלת נפתחת בלאט ואל בית הכנסת באה בצניעות, כמהססת קצת, לאה, וידה אוחזת ביד פרידה. אחריהן הולכת גיטל. מאיר יוצא לקראתן מן החדר המיוחד).

מאיר (תמה מאד)

ראו! בתו של ר' סנדר? לאה?

לאה (מתבוששת)

זוכר אתה? הבטתה הבטחתי להראותני את הפרוכיות העתיקות... (בתחלת דבריה מפסיק חנן את זמרתו, פוקה עיניו לרוחה ומתבונן בלאה. כל השעה שלאחר כך - או שהוא צופה בלאה צפיה מסתורית, או עומד במקומו ועיניו עצומות).

פרידה (למאיר)

הראם נא, גת הילדים, את הפרוכיות, הראם נא. לאה'לי נדרה לבית הכנסת, לזכר נשנית אמה, פרוכת. משי נקי תעשה את הפרוכת, ומרוקמת זהב טהור, מעשה כרובים: תבנית אריות ונשרים, כרקמת הפרוכת בימי קדם. פרש יפרשו את הפרוכת על ארון הקדש, ונשמת אמה הטהורה תשמח בגן-עדן (לאה מבטת סביבה מתוך צניעות. רואה את חנן ומשפילה עיניה. נסוגה אחורנית ושוהה כל הזמן במקומה, כשהיא נבוכה, עיניה מושפלות ורעתה מפורת).

מאיר

הריני מוכן ומזומן! תיכף ומיד אני עומד ומוציא לעיניכן את כל מיני הפרוכת, את המהודרות ביותר, את העתיקות ביותר, משופרי דשופרי (נגס אל הארון ומוציא משם פרוכת אחרי פרוכת).

גיטל (תופשת ביד לאה)

לאה'לי, אין את יראה לעמוד בבית הכנסת בלילה?

לֵאָה

מעודי לא הייתי בלילה בבית הכנסת, חוץ מב, שמחת תורה". מה עגום
למראה המקום הזה עתה! מה עגום!

פְּרִידָה

בנוהי, כך הוא מראה בית הכנסת מעולם. בחצי הלילה יבואו הנח
המתים להתפלל והניחו פה מאבלם ומיגונם...

גִּיטָל

סבתי, אל חסיהי במתים. מפחדת אני.

פְּרִידָה (אינה שומעת)

ובשחר, בשעה שהקב"ה בוכה על חרבן בית מקדשו, דמעותיו נושרות
לתוך בתי כנסיות, ולפיכך כתליהם של בתי הכנסיות הישנים דולפים... ולסיד
את הכתלים אסורו כשבאים לסידם - הם מתרעמים וזורקים אבנים...

לֵאָה

כמה עתיק, כמה ישן-נושן בית הכנסת למראה! מבחוק אין הדבר ניכר
כל כך.

פְּרִידָה

אכן עתיק-ימים וישן-נושן הבית. אין זוכר ואין יודע, מתי נבנה. אומרים,
שמצאו אותו באדמה בנוי... כמה שרפות, כמה דליקות נפלו בעיר, כל הבהים
נשרפו והיו לאפר, ובית הכנסת יצא בשלום. האש לא שלטה בו. רק פעם
אחת אחזה האש בגגו, ומיד באו חבורות חבורות של יונים, נפנפו ונפנפו
בגפיהן וכבו את האש.

לֵאָה (כלא שומעת, לנפסה)

מה עצוב, מה עגום המראה, ומה חביב ללב... קשה עלי הפרידה מבית-
כנסת עתיק זה. רוצה אני להצמד אל קירות קדשו, לגפפו, לחבקו ולשאל
אותו: מה לך, בית הכנסת, שככה קדרו פניך? למה אתה שומם ועצוב כל
כך? מדוע החשית ונאלמת דומיה?... רוצה אני - איני יודעת מה אני רוצה,
אך לבי, לבי יהמה לו, ונפשי עליו תשתוחח...

מאיר

(מביא את הפרוכיות ופורשן אחת אחת על הבימה) הנה העתיקה מכלן. שנותיה מאתים. פורשים אותה על הארון רק לימי הפסח.

גיטל (מתפעלת)

כמה יופיו. ראי, ראי, לאה'לי! שני אילנות מרוקמים זהב עבות על פני קטיפה שחומה, ושתי יונים על האילנות. למטה מהם — שני אריות תופשים מגן-דוד. בימינו אין למצוא לא זהב כזה ולא קטיפה כמות.

לאה

כמה רך וענוג מראה הפרוכת וכמה עגום (מחלקת את הפרוכת וגושקתה).

גיטל (רואה את חגן תופסת ביד לאה)

לאה'לי הביטי וראי, שם בחור עומד ומסתכל בך, מה מוזר מבטו.

לאה (מבלי נשוא עין)

מבחורי הישיבה הוא. חגן שמו... אכל בביתנו ארוחות ימים. אחרי בן נעלם ולא נראה ימים רבים.

גיטל

מה לזהטות עיניו בהביטו בך...

לאה

ככה משפטו כל הימים... עינים לזהטות לו, ובדברו אלי — תקצר נשימתו. וגם נשימתי תקצר... הרי לא נאה, שבחור ובתולה זרים זה לזה יבואו בדברים.

גיטל

מסתכל הוא בך, וכאלו קורא הוא לך בעיניו. אין זאת כי אם מתאות הוא לגשת ומתביש.

לאה

הייתי רוצה לדעת, מה לו, שככה חורו פניו החולה הוא?

פרידה (למאיר)

מאיר'קי, הלא תתן לנו לנשק את התורה. הבוא נבוא אל בית אלהים
ונצא בלא נשיקת תורתו הקדושה?

מאיר

אדרבה! (נגש לארון קודש. גיטל מושכת את פרידה, אחריהן - לאה. מאיר פותח את הארון.
מוציא ספר תורה ונותן להן לנשיקה).

לאה

(בעברה על חנן, מתעכבת, נושאת אליו עיניה ומשפילן מיד. בקול רועד וחרשי). שלום לך,
חנן... שוב אתה פה...

חנן (בכבודת)

הן ... (מנענע בראשו).

פרידה

לאה'לי, באי שקי את התורה הקדושה. (לאה חובקת את התורה ברצדה ומערתה
עליה נשיקות מתוך דבקות עצומה. פרידה מתוך חכה). צדקנית!... (בדאגה). רב לך, רב, בתי.
את התורה אין לנשק יותר מדי. של אש היא, אש שחורה כתובה על גבי אש
לכנה... (לאה מרפה בלי חמדה מן התורה). פרידה מתוך דאגה יתרה פתאים) מהרנה, בנותי,
הביתה. אויח, כמה התמהמהנו פה! מהרנה הביתה. (כממהרת לצאת. מאיר סוגר הארון,
מאסף הפרוכיות ומצניען ושב אל החדר).

חנן

(שוהה בלי נוע על מקומו ועיניו עצומות. מתחיל לנגן חרש-חדש פטוקי שיר השירים, ממקום
שהפסיק). „כחוט השני שפתותיך ומדברך נאוה. כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך“.

הנך (מרים ראשו ומקשיב).

מה אתה מזמר? (חנן משתתק, פוקח עיניו ואינו רואה מה שלפניו. הנך פביט בו).
סאותיך רטובות, שוב טבלת...

חנן (מיכנית)

הן...

הנך

ובשעת טבילה – כונות ויחודים? עפ"י, ספר רזיאל'י?

חנן

הן...

הנך

ואינך מתירא?

חנן

לא.

הנך

ואתה מתענה, הפסקות" משבת לשבת? ולא קשה לך הדבר?

חנן

קשה עלי האכילה בשבת מן התעניות בימות החול, תאות האכילה
בטלה אצלי לגמרי. (הפסקה).

הנ,

וכל זה למה? מה אתה רוצה להשיג?

חנן

(אחרי הפסקה קלה כמשיב לעצמו). רוצה אני להשיג אבן-חן, לרככה כדונג,
להתיכה בדמעה זכה ולספגה בנשמתי... רוצה אני להמשיך עלי שפע זוהר מן
ההיכל השלישי של הספירה השלישית, ספירת תפארת (נאלם מהתרגשות. מעורר
פתאום מתוך דאגה). כן, ועד אחרת: בלחש, כמגלה סוד). עלי עוד להשיג שתי כדים
מלאות דינרים... בשביל איש אחד שאין לנצחו אלא בדינרים, בדינרי זהב...

הנך

הכזה אתה חפז? – (מנייר ראש) השמר לך, חנן, בדרך הישרה לא תשיג

חפזך...

חנן

ואם לא בדרך הישרה?

חנן (נבהל).

ירא אני לשבת אתך יחדו. (עומד והולך לו. מן החדר יוצאים מאיר ובטלן א).

בטלן א

כלינו ח"י מומרים - ודין הנגמור את כל התהלים בשכר זהוב אחד?
אתמהו!

מאיר

פשיטא! אבל מה אעשה, ועליהם חביבה קריאת תהלים לשמה... (נכנס אשיר).

אשר (בחום)

ברוך החיט נזדמן לי ברחוב. מקלימובקא הוא בא, מקום שנסע לשם סנדר לראות חתן לבתו, וספר, שהענין בטל בגלל מזונות... סנדר דרש, שיפסוק המחותן עשר שנים מזונות לבני הווג, וזה לא הסכים אלא לחמש. ומשום כך בטל כל העניו.

מאיר (במרירות)

זאת הפעם הרביעית.

בטלן ג

לבי לבי לו -

המשולח

מילא, נתבטל - נתבטל, מה בכך? מסתמא כך גרם המזל. וכי לא אתה הוא שאמרת ר"י?

חנן (מודקף, בעליצות)

שוב נצחתי אנין (צונח בלי כח על הספסל. שוהה בלי תנועה במקומו. ופניו מביעים שמחה נצחון. מן החדר יוצאים בטלן ב, בחורי הישיבה).

הבטלנים (זה אל זה)

מזל טוב, מזל טוב! יהי רצון שישלח הקב"ה לחולנית רפואה שלמה
(מוקצים כף זה לזה).

המשולח (למאיר)

ע"ן לי לצאת לדרך.

מאיר

מה ההפזון?

המשולח

הלא משולח אני, בידי ישלחו הפריצים זה לזה ידיעות שונות וגם חפצים
יקרים, ועלי להייהו זרני בשליחורי

מאיר

אנה תצא בליעה? חשי ואפלה. תשגה בדרך.

המשולח

פנסי בידי והוא ינחני למישרים.

מאיר

ולא טוב לך לחכות עד הבוקר...

המשולח

הבוקר רחוק עודנו. והדרך ארוכה. כחצות הלילה אצא לדרך. (מתיר תרמילו).

בטלן א

עתה יש לטעום טעימה כל שהיא. מאיר, למה תתמהמה?

מאיר

כבר הכל מוכן. גם י"ש וגם ריקים. (מוציא צלוחית מחיקו ומראה) בואו
ונצא לסרוזדור... (הרלת נפתחה, ואל הבית נכנסים סנדר וכנופיה של יהודים).

סנדר

(שוהה בפתח. מביט סביבו בעליצות. בקול רם. דרך תקיפות). עבור עברתי לפני
בית הכנסת ואמרת: אבואה נא ואראה, מה אנשי שלומנו עושים? סבור הייתי:
יושבים ועוסקים בתורה, והנה לבסוף - הרי הם מכינים עצמם לשתות, תיקון!
אכן חסידים טרסקוביים אתם. זה חה-חה!

כלם (נדהסים לקראתו בשמחה רבה)

ברוך הבא ר' סנדר! אורח בזמנו!

בטלן

אתנו תשתה, תיקון!

סנדר

פרא אדם! אני בעצמי אתן, תיקון!. ברכוני ב"מזל טוב". תנאים!
כתבתי לבתי היחידה, בשעה טובה ומוצלחת (חנן מודפז ומביט עליו בעיניים פקוחות
לרוחה).

כלם

מזל-טוב! מזל טוב!

סנדר (רואה הצלוחית ביד מאיר)

מה זה לפני איש? אשר! מהרה רוצה אל ביתי וצו בשמי להכין, כיבוד!
אמור, כי עוד מעט ונבוא כלנו הביתה. רוץ, אל תעמוד! קל כצבי!

בטלן א (מאיר)

ואת הצלוחית טמון. יבוא יומה! (מאיר טומן)

מאיר (לסנדר)

ולנו הוגד זה היום, כי לא באת עם המחותנים לידי גמר, וצתה שב

בטלן ג

וכמה נצטערנו על כד!

סנדר

הענין, באמת, כמעט שנתבטל משום מזונות, ואולם ברגע האחרון הסכים המחותן, וה"תנאים" נכתבו.

חנן (מודקף, חור פנים. בנשימה קצרה)

תנאים?.. תנאים?.. היכי תמצא? אם כן כל היגיעה לבטלה! והצרופים?.. והסגופים?.. והטבילות עם הכונות? הכל לבטלה, הכל... ועתה מה? (מזדעזע.) לא ה' לא מה' יצא הדבר!.. (לפתע-פתאום, כאלו זרהה מהשנה גדולה עליו, בשמחה.) עתה ידעתי סוד השם הקדמון! (בלוי נשימה משמחה עצומה.) אני נצחתי!!! אני!!!.. (נופל ארצה.)

המשולח

(מוציא פנס מתרמילו, בינו לבין עצמו.) הנר כבה. יש להודיק נר אחר. (הפסקה מאוימת.)

סנדר (מתבונן לצדדים)

מה החשכה פה? מאירקה, העלה נרות. (מאיר מדליק)

המשולח (בחשאי לסנדר)

אמרת, שברגע האחרון הסכים המחותן?

סנדר (מזדעזע, בתמהון ופחד)

..

המשולח

יש שהמחותנים מבטיחים ואינם מקיימים... ובאים לידי חגרה... ופעמים-לידי דין תורה... מאד מאד יש להזהר...

סנדר (נבעת בחשאי למאיר)

מי הוא יהודי זה? אני רואהו בפעם הראשונה...

מאיר

לא בני מסומנו. עובר אורח. משולח.

סנדר

נ. הוא מבקש מעמי?

מאיר

איני יודע.

סנדר (נגע)

עד שיכינו בביתי את ה"כבוד", נשב אל השלחן כאן ונשוחח מעט (כלם יושבים אל השלחן). אולי יספר אחד מכם בגדולתו של אדמו"ר ר' עזריאל'קה, שיחיהו לאורך ימים, אולי יש שיודע לספר בשמו דבר-מופת או משל ושיחה נאה. שיוה קלה שלו יקרא מפנינים.

המשולח

אספר לכם בשמו משל אחד: פעם בא לפניו "גביר" עצום. נתן בו ר' עזריאל עיניו הבהירות והטיר בו מיד, שקמצן הוא. תפסו בידו והוליכו לחלון ואמר: "הביטה ואמור, מה אתה רואה?" "בני אדם!" — עונה הגביר ותמה מאד לשאלת הרב — רואה אני בני אדם". לקחו הרב והעמידו לפני המראה: "ועתה מה אתה רואה?" — "עתה-ענה הגביר והסתכל במראה-איני רואה אלא את עצמי". "הוא הדבר — אמר הרב — כאן זכוכית וכאן זכוכית, אלא שהזכוכית של המראה מחופה כסף קצת, והמשמש בה שוב אינו רואה בצי אדם, אלא את עצמו.

סנדר (אין דעתי נוחה)

'צים אתה מטיל בעיני, ר' יהודי, שמא סבור אתה לרמוז עלי?

המשולח

הליזה וחם

בטלן 2

מהראוי לנגן זמר.

סגדר

אדרבה, אדרבה.

בטלן ג

רבונו של עולם, רבונו של עולם,
 הבה בחלילי לך אנגנה.
 הבה בחלילי לך אנגנה.
 איה אמצאך ואיה לא אמצאך?
 אם באשר אלכה, שם עמי אתה
 ובאשר אפנה, לנגדי אתה,
 ואין דבר אם לא אתה,
 אתה הכל והכל אתה,
 אתה, רק אתה, אך אתה
 אתה, אתה, אתה.

כל הטוב הלא מידך אתה,
 וגם הרע - מידך אתה,
 ואם אתה לי מה אירא רע?
 אתה הכל והכל אתה
 אתה, רק אתה, אך אתה,
 אתה, אתה, אתה, אתה.

מן-ח - אתה, מערב - אתה,
 צפון - אתה, דרום - אתה,
 מעלה - אתה, מטה - אתה,
 אתה, כך אתה, אך אתה
 אתה, אתה, אתה, אתה.

סנדר

פלאי-פלאים, כפתור ופרח! עתה נקים לרקד! לא כן? סנדר משיא בתו
היחידה ונפטר בלי ריקוד? לא יעשה כן בין חסידי טרטקוב! (סנדר והוקנים עומדים
במעגל, איש ידו על כתף רעהו, ראשיהם מוטים הצדה, עיניהם נשואות וסובבים לאט לאט, מזמרים
בתוך כן נגון חסאי ועצוב. סנדר נתק מן המעגל.) ועתה ריקוד של שמחהו בחורים
(מקצת בחורים נגשים.)

בטלן ב

והיכן יתר הבחורים? איה הנך? וחנן איהו?

סנדר (מתוך קצת דאגה)

א-א! הגם חנן פה? איהו? היכן חנן? הביאוהו הלום!

מאיר (רואה את חנן שוכב על הארץ)

הנה זה ישי י"ל הארץ!

סנדר

העירו אותו, את הריקא! עוררוהו!

מאיר (מעורר-בחדרה)

איננו מתעורר! (הכל נגשים אל השוכב ומערינים אותו.)

בטלן א

הוא . . .

בטלן ב (מגביה ספר מעל הארץ. רועד)

ספר רוניאל המלאך נפל מתוך ידו!

המשולח

הציץ-ומת . . .

מערכה שניה

רחבה של עיר. משמאל בית כנסת עתיק של עץ, ננ על גב. לפניו, מן הצד - תלולית עפר ומצבה ישנה, שכתוב עליה: „פ"נ הקדושים והטהורים חתן יכלה שנהרגו על קדוש השם, שנת ת"ח לפ"ק. תנצב"ה". אחרי בית הכנסת - מבוי, ואחריו בהיכל קטנים אחרים, שמצטרפים אל הדיקורציה. מימין - ביתו של סגד - בית גדול של עץ, בעל קומה אחת ובעל אכסדרה. שער רחב של החצר, ואחריו מבוי ושורת חנויות ותריסין שמצטרפים גם הם לדיקורציה. בדיקורציה מימין, אחרי החנויות, פונדק, גן, ארמון הפריץ, דרך רחבה יורדת לנהר. מעבר לנהר, על פני שפתו הגבוהה, בית-עולם זרוע מצבות. על פני הנהר משמאל נטוי גשר, וסמוך לו - טחנה. קרוב אל הסציה - בית מרחץ ו„הקדש". בירכתי הבמה - יער כבד.

שערי הצרו של סגד פתוחים לרוחה. בתוך החצר עומדים שלחנות ארוכים, שנמשכים ויוצאים החוצה לרחבה. השלחנות ערוכים, ומסביב להם על גבי ספסלים, מסובים עניים ואביונים, בעלי מומים, זקנים וזקנות וילדים, וכלם אוכלים לתאבון. משרתים יוצאים מן הבית ובידיהם אלפסים מלאים מיני מאכל וטסים מלאים פת ומגישים לשלחן.

לפני החנויות והתריסין יושבות נשים, סורגות פומקאות ואינן גורעות עיניהן מכיר סגד. בעלי בתים וכהורים, עם תיקי טלית ותפילין בידיהם, יוצאים מבית הכנסת, באים עד לפני הבתים והחנויות, עומדים ומסיחים. מבית סגד עולה קול כלי זמר ומחולות. נשמעת משם המולה מטושטשת. התעוררות ותנועה מסביב. השעה שעת צהרים. ברחבה של עיר כנגד בית הכנסת עומד אורחו של הגביר, יהודי בא-בימים כבבוש אטלס ואצלו בטלן ב.

האורח (נחין ידיו באבנטו, מתבונן בבית-הכנסת)

בית-כנסת מהודר לכם, בנין גדול, גאה - השכינה שורה עליו. ישן, בודאי.

בטלן ג

ישן-נושן. זקנים אומרים, שאבות אבותיהם לא ראו בכנינו.

האורח (רואח את המצבה)

וזה מה היא? (נגש וקרא) „פה נקברו הקדושים והטהורים חתן וכלה. שנהרגו על קדוש השם שנת ת"ח. (אל הבטלים) של גזרות ת"ח, בודאי.

בטלן ב

בשעה שנפל הרשע חמיל', ימח שמו, על העירה ושחט בה כמה וכמה נפשות של יהודים, הרג בתוכם חתן וכלה בשעת חופתם. ובמקום שנהרגו, אצל בית הכנסת גופו, שם היתה קבורתם. ושניהם בקבר אחד, כדין הקדושים. הכל קוראים לו: „הקבר הקדוש“ (בלחש, במגלה תעלומה) ועד היום הזה, בכל פעם שהרב מסדר קדושין אצל בית הכנסת, נשמע כעין קול אנחה יוצא מתוך הקבר הקדוש. ומנהג בידינו, שבאים אחרי החופה ומרקדים מסביב לקבר, כדי לשמח את החתן והכלה הטמונים שם.

האורח

מנהג משובח. (מן החצר יוצא מאיר, נגש אל המשוחרים.)

מאיר (בחום)

אכן סעודת עניים היא! מעודי ועד היום לא ראו עיני סעודת עניים
כמותו

האורח

ואין פלא. סנדר משיא את בתו היחידה.

מאיר (בהתרגשות)

נתח דג לכל אחד, צלי בשר מנה יפה, פרפראות ומיני תרגימא לקינוח
סעודה! וייש לפני הסעודה — כרצון איש ואיש, ודובשנית — חתיכה — הראויה
להתכבד לכל אחד! לא יאומן כי יסופר!

בטלן ב

סנדר — עיניו בראשו. המקל בכבוד אורח קרוא — אין בכך כלום. אם
יתרעם — יתרעם. אבל המזלזל בעניים — אל יהי חלקי עמו! עני שבא לפניך —
כלום יודע אתה מה סיבוב אפשר עני הוא. ואפשר בריה אחרת בדמות עני,
מי נביא וידעז אולי, נסתר הוא, אחר מליו...

מאיר

ואולי גם אליהו הנביא... בידוע, שעשוי הוא להתגלות בדמות עני.

האורח

לא בבני אדם עניים בלבד יש להזהר. גם אדם סתם יש שאין אתה עומד על טיבו. אין לדעת מה היתה המדרגה שלו בגלגולים הקודמים, ולשם מה חזר וברא לעולם הזה... (מן המבוי השמאלי יוצא המשולח ותרמילו על כתפו. נגש.)

מאיר (מושיט לו כפר)

שלום עליכם! שוב בא כבודו למחננו?

המשולח

שוב שולחתי לכאי

מאיז

ליום-טוב באת, לחתונה של גביר... .

המשולח

שמעה הולך בכל הגליל.

מאיר

אולי פגע כבודו את המחוחנים והחתן בדרך. הם אחרו לבוא.

המשולח

החתן בוא יבוא בזמנו. (הולך לבית הכנסת, מאיר ובטלן ב. הולכים לחצר. מאחורי השלחנות נראית לאה בבגדי חתונה, סובבת במחול, כל פעם עם זקנה אחרת מן העניות. שאר העניות במשכות אליה. אלה שנפטרו מן המחול יוצאות לרחבה ומתלקטות חבורות חבורות.)

אשה ותינוק בחיקה (מתוך הנאח)

אני רקדתי עם הכלה.

זקנה חגרת

וגם אני! לפתיה וסובבתי עמה. היחיו!

גבן

למה מרקדת הכלה עם הנשים דוקא? גם אני הייתי מתאוה ללפפה ולהסתובב עמה. חי-חי!

העניים

חי-חי-חי. (יוצאות לאכסדרה פרידה, גיטל, בתיה)

פרידה

אווה לי. לאה'לי עודנה מרקדת עם העניים. הלא תתעלף! בנוחי! הביאוה פהרה הנה. (יושבת על הספסל באכסדרה. גיטל ובתיה נגשות אל הכלה.)

גיטל

רב לך, לאה'לי, לרקד. בואי.

בתיה

מלא תתעלפי, (היא וגיטל הופסות את לאה בידיה ואומרות למשכה מסם)

העניות

(סובבות את לאה וצועקות בתחנונים ובקול בוכים)

— עמי לא רקדה עדיין. במה גרועה אני מאחרות?
— שעה שלמה אני מחכה לה!
— הניחו לי. אחרי אלקה הגיע תורי שלי!
— עם יחנה החגרת הסתובבה כעשר פעמים, ואני לא זכיתי אפילו פעם אחת. אוי, מזלי הרען (מאיר יוצא ועומד על ספסל).

מאיר (בקול רם ובדרך זמר)

כה אָמר ר' סַנְדֵר, סַנְדֵר הַגָּבִיר:
יֵאָסְפוּ לְחַצֵר כָּל עַנְיֵי הָעִיר!
וְקַבֵּל כָּל אֶחָד נְדָבָה בְּסֵבֶר פָּנִים:
יֵד פְּרוֹטוֹת בְּיוֹמָנִים, יוֹד פְּרוֹטוֹת בְּמוֹרָנִים!

העניים

(רצים דחוסים ומבוהלים לחצר פנימה, הורפים זה את זה וצועקים בקול מהתרגשות).

יוד פרוטות! יוד פרוטות! (ברחבה מבחין נשארות רק לאה, גיטל, בתיה והזקנה הסמויה קצת.)

הזקנה הסמויה קצת (בתפשה את לאה)

אי אפשרי בנדבה! לו אך תרקדי עמי כל־שהוא! רק הקפה אחת! זה לי ארבעים שנה שלא רקדת! ה, מה היטבתי לרקד בימי נעורין! (לאה מִפִּשְׁתָּה ומרקדת. הזקנה לא תרפה ממנה וצועקת) עוד! עוד! (סובבות. הזקנה – נשימתה קצרה צועקת מתוך סירוף.) עוד!... עוד!... (גיטל מושכתה משם בעל כרחה ומוליכתה אל החצר. תוזרת מיד, וביחר עם בתיה מביאה את לאה אל הספסל. המשרתים מסלקים השלחנות. סוגרים השערי.)

פרידה

חורת את כסדין, לאה'לי. עיפת מאד?

לאה

(עוצמת עיניה, מרימה ראשה; דובכת כמעט שלא מדעת)

חבוקני, לפפוני, נצמדו אלי... נעצו בי אצבעותיהם הקרות. ראשי עלי סחרחר... לבבי תעה... אחרי כן אחזה בי יד פתאם ותשאני הרחק... הרחק...

בתיה (גבהלת)

אהה, לאה'לי, ראי: את שמלתך קמטו ולכלכו. מה תעשי עתה?

לאה (ככתחילה)

כשעוזבים את הכלה ביום חופתה לבדה – רוחות באות ונושאות אותה למרחקים...

פרידה (גבהלת)

מה הדברים אשר בפין, לאה'לי? את כחות הטומאה אין להזכיר אפילו בשמט! יושבים הם צפופים בכל הפנות והמחבואים, בכל החורים והסדקים, את הכל הם רואים, את הכל הם שובעים, יושבים ומצפים, שיוכירו בשמם הטמא, ומיד הם קופצים ומתנפלים על האדם. תוף-תוף-תוף!

לאה (פוקחת עיניך)

לא רעים הם...

פרידה

?שבחם אסור. כשמשבחים רוז רעה, כח מתוסף בו ויוצא לעשות מעשי תעתועים.

לאה (באמונה שלמה)

לא רוחות רעות סובבות עלינו, כי אם נשמות של בני אדם, שמתו קודם זמנם. והן הן הרואות כל מעשי ידינו ושומעות לכל דברי פינו.

פרידה

ישכרך אלהיב, לאה'ליו למה תדברי כזאת? איזו נשמות? הנשמות הטהורות פירחות ועולות לשמים, ומנחתן בגן העדן...

לאה (מפסיקתה)

לא, ספתי, עמנו הן. (בנעימה אחרת.) ספתי! האדם הלא לחיים ארוכים יולד. ובמיתו קודם זמני - שארית ימי חייו אנה היא באה? להיכן באים ששון ימיו וצער חייו? מחשבותיו ומעשיו שנקצבו לו מראש - מה יהא עליהם? והבנים אשר נועדו לו ולא הביאם לעולם? אנה באים כל אלה? להיכן? (ממך רשעים) היה היה עלם אחד, ונשנה גבוהה היתה לו ומחשבות עמוקות דרך חיה ארוכה היתה לפניו, ובפתע פתאם, בן-רגע אחד - והנה נפסקו חייו, ובאו בני אדם זרים וקברוהו באדמה נכריה. ואיה אפוא שארית ימי חייו? אמרי פיו שנקטעו לפני האמרי, ותפלוויו, שנפסקו באמצע - מה יהא עליהם? נר שכבה - חזורים ומדליקים אותו, והוא דולק והולך עד כלותו. ואיככה זה יכלה נר החיים שכבה לפני זמנו, לאן יעלם ויאבד?

פרידה (מנענעת בראשה)

אסור להרהר במופלא ממנו, בתי. אלהים הוא היודע תעלומות, ואנהנו עורים כלנו, ומה נבין דרכו? (המשולח נגש לשם. מבלי שתרגשנה בכך בעלות השיחה. ישועה במקומו, לא רחוק מלאה).

לאה (כלא שומעת. בדרך ודאי)

לא, חיי האדם לא יאבדו גם הם, אדם שמת קודם זמנו — נשמתו חוזרת לעולם הזה וערומה בלי דמות הגוף תשלים חקו ותמלא צבאו. גומרת היא את מעשיו, שמחה תחתיו את שמחותיו ומקבלת את יסוריו... (הפסקה.) סבתו! אמור אמרת, כי בחצי הלילה יבואו המתים אל בית הכנסת להתפלל... הללו באים לגמור את תפלותיהם, שנפסקו באמצע... (הפסקה.) אמי מתה בעלומיה. לא זכתה לראות כל עולמה בחייה. אקומה נא ואלכה היום אל קברה ואזמין אותה לחופת בתה, והיא תבוא, וביחד עם אבי תוליכני אל תחת החופה ואחרי כן תרקד עמי... וגם שאר הנשמות כולן מתהלכות בתוכנו, אבל לא נראה אותן בעינינו ולא נבין להם... (בחשאי.) סבתו מי שרוצה בכל לבו, זוכה לראותן ולשמוע קולן ולהבין הגיגן כמו בחייהן. אני יודעת... (הפסקה.) מורה באצבע על הקבר הקדוש. הנה הקבר הקדוש. ידוע הוא לי מילדותי. יודעת אני את החתן והכלה הטמונים שם. הרבה פעמים ראיתם, בחלום ובהקיץ, וקרובים הם לי כבני משפחתי... צעירים ומאושרים יצאו לחופה. דרך חיים ארוכים, ימי שני אדם, היתה משוכה לפניהם. והנה באו פתאם בני אדם אכזרים וקרדומות בידיהם — והחתן עם הכלה נפלו חללים. אל קבר אחד נקברו והנאהבים לא נפרדו לנצח... ובכל חתונה וחתונה, בשעה שמרקדים מסביב לקברם — שניהם יוצאים ונוטלים לעצמם חלק משמחתם של החתן והכלה החיים... (עומדת והולכת אל הקבר. פרידה וגיטל הולכות אחריה. בקול רם אל הקבר.) חתן וכלה, קדושים וטהורים! הריני מזמינה אתכם ליום כלולותי. בואו והתיצבו עלי תחת חופתי. (נשמעת תרועת זמרה של קבלת-פנים, לאה נותנת קול צוחה ומטה לנפל. גיטל ובתיה הומכות בה.)

גיטל

למה נבעת? החתן הנה זה בא, וכלי הזמר ירדו השערה לקבל פניו בתרועה.

בתיה

ארוצה נא ואראה פניו.

גיטל

וגם אני. אחרי כן נשובה ונגידה לך, מה מראהו? רוצה אתו?

לאה (בהשא"י)

לא.

בתיח

מתבוששת. אל נא תתבוששי, פתיח. לא נגיד לאיש. (משמאלות בחמוזן. לאה ופרידה שבות לאנסדרה.)

פרידה

דרך הכלה שתהא שואלת מחברותיה ללכת ולראות את החתן ולהודיעה אחר-כך, מה מראהו, הלבן אם שחור?

המשולח

כלה...

לאה (מזרועות)

מה רצונך? (מסתכלת בו בעיון.)

המשולח

נשמות המתים, אמנם, שבות אל הארץ, אבל לא בלי דמות הגוף, כאשר תדמי את. יש שנשמה אחת מתגלגלת דרך כמה גופים, עד שהיא נצרפת כלה. (לאה שותה דבריו בצמא.) נשמות חוטאות מתגלגלות בחיות, בעופות ובדגים, ואפילו בעצים. הן עצמן אינן יכולות לעלות מאליהן - אין חבוש מתיר עצמו - ומצפות הן לאחד מן הצדיקים, שיביא להן את תקונן. ויש נשמות, שהן בעצמן, בגלגולן החדש, מתקנות מה שפגמו בגלגולים הקודמים...

לאה (כרסט)

דבר עוד דברה!

המשולח

ויש שנשמה נדחת, שלא תמצא לה מנוחה, נכנסת בגוף חי כעין „דיבוק“... ועל ידי כך היא מוצאת את תקונה. (נעיס. סנדר יוצא.)

סנדר

מה את יושבת פה, בתי?

פרידה

משמחת היתה את העניים בשעת הסעודה. מרקדת היחה עמהם ונתעלסה ופתה ישרה להנפש קצת.

סנדר

יישר כחך, בתי! לשמח עניים — מצוה גדולה (מביט לשמים). היום נוטה, המחתנים והחתן כבר באו. מיריות אתן?

פרידה

ש לה עוד ללכת לבית העולם.

סנדר

לכי, בתי, לכי לבקר את אמך. (נאנח). שפכי לבך על קברה. הזמיני אותה לכלולותיך. אמרי לה, שאני רוצה להוביל עמה ביחד את בתי היחידה לחופה. אמרי לה, כי עשיתי ככל אשר בקשה מעמי לפני מותה. עיני ולבי נתונים היו כל הימים לך, רק לך. בת ישראל כשרה וטהורה גדלתיך, ועתה בחרתי לך איש, תלמיד חכם וירא-שמים וכן-אבות, (בוכה ומוחה דמעותיו). חזור לביתו. ראשו כטוף הפסקה).

לאה

סבתי החביבה, בבית העולם מותר להזמין אל החתונה עוד את מי שהוא, מלבד אמא?

פרידה

רק את בני המשפחה הקרובים ביותר הזמינו את הסבא ר' אפרים, את הדודה מירה'לי.

לאז

רצוני להזמין עוד אחד... שאינו קרוב.

פרידה

אסור, בתי, כשתזמיני איש זר, יקפידו שאר המתים, ויעשו לך, חלילה, רעה.

לאה

לא זר הוא... כאחד מבני הבית היה בתוכנו.

פרידה (בחשאי)

חנן? (בדאגת חריה) אוי, בתי, בתי, יראה אני. אומרים עליו, שמת מיתה מגונה... (לאה בוכה בחשאי) אל נא, אל נא תבכי, בתי. הזמיני גם אותו. עלי העון. (גורמת.) אבל, הרי איני יודעת את קבורתו ולשאלו - לא נאה..

לאו

אני יודעת...

פרידה

מניין לך?

לאה

ראיתי קברו בהלום. (עוצמת עיניה. צנפשה.) וגם אותו ראיתי... וגם ספר לי על כל אודותיו, ובקש שאזמינהו אל החתונה... (גיטל ובתיה באות דחופות.)

גיטל, בתיה (שתיחן כאחת, ובהתרגשות)

ראינוהו! ראינוהו!

לאה (גרתעת)

את מי? את מי ראיתן?

גיטל

את החתן! שחרחר הוא! שחרחרו!

בתי

לא, לבן היא לבן

גיט,

הבי, נשובה לראותי! (מסתלקות בחשוקן).

לאה (קסה)

סבתי, נלכה לבית העולם...

פרידה (אבלה)

נלכה, בתי. אח-אח-את! (לאה שמה סודר שחור על כתפיה. הולכת עם פרידה אל המבוי שממין. הבמה מתרוקנת שעה קלה. הרועת כלי הזמר. מן המבוי שמשמאל יוצאים נהמן. ר' מנדיל, מנשה, בחור כחוש וקטן, מטושטש ובעל עיניים גדולות, מפותרות. אחריו הולכים גברים, נשים, פלובשים בגדי יום טוב. מן הבית יוצא לקראתם סנדר.)

סנדר (נותן ירו לנחמן)

שלום עליכם, מחותן! ברוך הבא! (נושקים זה את זה. נותן שלום למנשה-וגשיקות. נותן שלום לשאר הבאים.) והדרך איך היתה, מחותן?

נחמן

הדרך היתה קשה ורעה מאד מאד. נטינו מן המסלה ותעינו זמן רב בשדה. אחרי כן נפלנו אל בצה וכמעט שטבענו בה. בקושי רב נחלצנו ממנה. מי יודע, אמרתי, אם לא יד כחות-הטומאה באמצע, והשטן מעכב... איך שהוא ברוך השם! באנו למועד הנכון!

הנדו

ו. אי עיפים אתם? ולהנפש אהם מבקשים?

נחמן

אין פנאי, עוד דברים לנו בעניני ההתחייבות שבינינו, על אודות סילי! הנדוניא, מתנות, רח"ש וכל"ו...

סנדר

אדרבה! (מלפניו ושניהם מההלכים הנה והנה בחצר ומשיחים בחשאי.)

ר' מנדל (למנשה)

הסכת ושמע: אל השלחן תשב במנוחה שלמה, בלי זיו כל שהוא, בכפיפת ראש ובשתיקה... ותיכף לסעודת החופה, כשיכריו הברחן: יעמוד החתן לדרשהו" - תקום ממקומך ותעמוד על הספסל ותגיד את הדרשה בקול רם ובניגון. בדרשה - כל המרבה להרים קול הרי זה משובח! אל תתבישו שומע אתה?

מנשה (מיכנית)

שמעתי. (בחשאי.) רבי... ירא אני...

ר' מנדל (נבהל)

מת היראה? שמא שכחת את הדרשה?

מנשה

את הדרשה זוכר אני...

ר' מנדל

ולמה אתה ירא?

מנשה (פתוך צער גדול)

איני יודע... ביציאתי לדרך מיד נפל עלי פחד גדול. זרים לי המקומות החדשים, ומעודי לא ראיתי קהל אנשים רבים כאלה. פחד תוקפני, כשהם מביטים עלי מסביב... ירא אני מעיניהם... (מתפזז) רבי, אין פחד כפחד עיניהם של בני אדם זרים...

ר' מנדל

אלחש לך מעין הרע

מנשה (כלא שומע)

רבי, רוצה הייתי להשאר בדרך, לחסות בצל סנה, להסתר מעינים... והנה קהל אנשים זרים מסביב לי, ועלי לדבר עם, לדרוש בפניהם... כעולה לגרדום אני בעיני... (נפחד סתרים.) רבין וקשה עלי מכל — אימה שלה!.. אימת אותה: הבתולה הזרה!..

ר' מנדל

חזק ויאמץ לבך. התגבר על הפחד! פן תשכח, חלילה, את הדרשה. נכנס לאכסניה ונחזור עליה. (הולכים משם.)

מנשה

(רואה את הקבר הקדוש ונרתע לאחוריו. חופס בר' מנדל.) רבי, מה זה? קבר באמצע העיר! (נגשים וקוראים בחשאי את הכתב שאף גבי המצבה, שוהים במקום מחרישים וכפופי ראש. סגור נכנס לבית, נחמן ושאר המחוננים הולכים לשמאל אל המבוי. מן החצר יוצאים אחד אחד העניים, תרמיליהם על כתפיהם ומקלם בידם. הולכים בלאט על שני הסצנה ונעלמים מעינים במבוי משמאל. מקצתם שוהים רגע.)

אשה גבוהה וחורת מראה

כלהה הסעודה. היתה כלא היתה...

זקנה חגרת

הבטיחו קערת-מרק לאיש — ולא נתנו...

גבנת

חלה — פחות מכזית...

קטע בקב שלו

עשיר שכמותו, ועינו רעה מתת גלוסקא לאיש.

האשה הגבוהה וחורת המראה

הקצרה ידם לתת גם בדרך תרנגולת? מוכתחנני, שלאורחים העשירים הגישו גם תרנגולים, גם אוזים וגם ברבורים אבוסים...

הזקנה הסמויה

במותם יהנו מהם התולעים. אח, אח-אח! (הולכים משם. מנשה ור' מנדל מטיילים
כפופי ראש במבוי. הבמה מתרוקנת. דרך הבמה עובר בנחת המשולח. חשכה ממשמשת ובאה. החנוניות
סוגרות חנויותיהן. בבית הכנסת ובבית סנדר עולה אור הנר. אל האכסדרה יוצאים סנדר, גיטל, בתיה,
פביטים כה וכה.)

סנדר (בדאגה)

איה לאהז לאה איה? ואיה הזקנה? מדוע הן מתמהמהות כל כך לבוא
מבית העול... אולי קרה אסון?

גיטל, בתיה (שהיהן כאחת)

נצא לקראתן. (מן המבוי הימני יוצאות פרידה ולאה בתפונן)

פרידה

מהרי, פחי, מהרין! התמהמהני מאד. ולמה שמעתי בקולך? יראה אני
שלא יקרנו אסון, חלילה.

סנדר

הנה הן למה גתמהמהתן! (מן הבית יוצאות נשים.)

הנשים

גולריך את הכלה להדלקת זנורות. (מכניסות את לאה הביתה.)

פרידה (לגיטל ובתיה)

נמלה מתעלפת. בקושי השיבותי אליה רוחה. עודני רועדת.

בתיה

צמה יום תמים. לבה חלש.

גיטל

שפכה דמעות על קבר אמה?

פרידה

כל עוד נפשה בה! (אצל הפתח מציעים כסא למושב הכלה, מביאים את לאה ומושיבים אותה. מן המבוי שכנגד יוצאים נחמן, ר' מנדל, מנשה והמהותנים. מנשה – נושא לפניו הינומא בידו והוא הולך ונבעת, כשעיניו מושפלות, אל לאה, ואמר להשליך את הינומא על פניה. מן המבוי הימני יוצא המשולח).

לאה

(קופצת ועומרת ממקומה, הודפת מעליה את מנשה וצועקת בקול). לא אתה חתני (מהומה. הכל חרדים אל לאה).

סנדר (נפעם ונרעש)

בתי, בתי! מה לך בתי?

לאה

(מתפרצת ורצה אל הקבר הקדוש, פורשת כפיה). חתן וכלה קדושים וטהורים, מיו למגן לין! (נופלת על הקבר. מקימים אותה. מבטת כה וכה כמטורפת. צועקת בקול שאינו שלח, קול גברי). א-א! קבר קברתם אותי, ועתה שבתי אל בת זוגי ולא אסור עוד ממנה. (נחמן נגש אליה. היא צועקת לו בפניו, חמליוק! ! (הוא נרתע בהרדה).

המשולח

דיבוק נכנס בכלה. (מהומה גדולה בקהל).

ה מסך.

מערכה שלישית

בבית ר' עזריאל מירופולי, חדר גדול, שמשמש גם סקום תפלה ל"מנין". אצל הקיר משמאל, לבל ארכו, עומד שלחן ערוך מכוסה במפה. משני צדי השלחן - ספסלים ארוכים. בראש השלחן - כורסאי אחרי השלחן - פתח לרחוב. בקיר שכנגד - ארון-קורש ו"עמוד". מימין שלחן, במקום "בימה". אצל הקיר ארונות ספרים, ספסלים. אצל השלחן הערוך עומד מיכאל, בוצע את הפת לפרוסות קטנות ומניחן תלים תלים. אצל השלחן הקטן יושב המשולח, וששה - שבעה הסידים נצבים עליו. שאר החסידים - מקצתם יושבים וקוראים תהלים, מקצתם עומדים ומסיחים.

חסיד א (להברו, באמצע החדר)

האורח הבא מספר נפלאות מבהילות, פחד אחזני לשמען.

חסיד ג

מה הפחד?

חסיד א

מעשים נוראים! ורמזים גדולים יש בהם, דברים בגו... מעין מה שיש בספורי מעשיות של הבראסלובי...

חסיד ב

זקני חסידים שומעים ואינם יראים. היראה למה?

חסיד ג (אל המשולח)

יספר מעלתו. יוסיף לספר.

המשולח

השעה מאוחרת.

חסיד ג

הרבי' לא יצא במהרה.

המשולח (מספר)

בסוף העולם — הר גבוה יש, ובראש ההר נתונה אבן גדולה. ומן האבן נובע מעין זך וטהור. ובסוף העולם השני נתון לב העולם. מפני שכל דבר בעולם יש לו לב. וכל העולם גופו — גם הוא לב אחד גדול לו. ולב העולם צופה תמיד מרחוק אל המעין הזך ולא ישבע מראות והוא מתגעגע ונמשך ומתוקק וצמא אליו. אבל להתקרב אליו אינו יכול, מפני שברגע שהוא זו ממקומו כדי פסיעה אחת — מיד נעלם מעיניו ראש ההר ומעיניו הזך. וכשלב העולם אינו רואה רגע אחד את המעין הזה, מיד כל חיותו פוסקת. ובלי חיות הלב אין חיים לכל העולם והוא נוטה למות. והמעין הזך אין לו זמן משלו, והוא מתפרנס מן הזמן שלב-העולם נותן לו במתנה. ונותן לו לב-העולם יום אחד. וכשהיום נוטה לערוב — המעין הזך מתחיל מזמר כנגד לב העולם, ולב העולם אף הוא מתחיל מזמר כנגד המעין הזך, וזמרת שניהם מתפשטת בעולם, וקרני אור יוצאות ממנה ונמשכות אל כל הלבבות של כל הדברים שבעולם, ומלב לחברו, ומחברו לחברו... ואיש אחד, נאמן וחונן, משוטט ועובר בעולם ומלקט את ניצוצי האור של הלבבות ואורג מהם את הזמן, וכשגומר לארוג יום תמים, הוא נותן את היום ללב העולם, ולב העולם נותנו אל המעין הזך — וזה חי עוד יום אחד...

חסיד א

--- הולך. (הכל משתקים וקמים ממקומם. מן החדרים הפנימיים יוצא ר' עזריאל, והוא איש זקן לבוש לבנים ומצנפת שטרימל בראשו.)

ר' עזריאל

(משוקע ברעיונותיו, פוסע בנחת אל השלחן ויושב בכובד אכרים על כורסא. מיכאל עומד מימינו. החסידים טובבים את השלחן, הזקנים שבהם יושבים על הספסלים, והצעירים עומדים מאחוריהם. מיכאל מחלק „חלה“ לקהל. ר' עזריאל מרים ראשו ומתחיל מנגן בחשאי ובקול רועד: „דא היא סעודתא דרוד מלכא משיחא“ הכל עונים אחריו. אוכלים מן החלה. מתחילים לנגן, תחלה בחשאי וזמר בלי מלים, וזמר עצוב ומלא תקיפות מסתורית. הפסקה. ר' עזריאל מתאנח מעומק הלב, תומך ראשו בזרועותיו ושוהה רגע משוקע ברעיונותיו. דממת מות ופחד אלהים בבית. ר' עזריאל מרים ראשו ומתחיל לדבר בחשאי ובקול רועד.) מספרים על „בעל-השם“ הקדוש, זכותו יגן עלינו

(חפסקה כל שהיא): פעם אחת באה למו'ביז' כת של ליצנים, ממיני בריות הללו שמראים מעשי נפלאות ברבים, מתחו חבל על שני הנהר, ואחד מהם יצא לרקד על גבי החבל. רצו בני אדם מכל פנות העיר אל הנהר לראות את הפלא, בעוונותינו הרבים. ויצא גם „בעל-שם-טוב" אל הנהר, ועמד בתוך הקהל, עומד ומציץ באותו ברי-נש, שמרקד על החבל. היו הכל תמהים: „הבעל שם" יצא לראות דברים כאלה! — חברו עליו תלמידיו ושאלו אותו, מה פירוש הדבר? ענה „הבעל-שם" הקדוש ואמר: יצאתי להתבונן ולראות, היאך בן אדם עובר על פני תהום עמוקה. ראיתי והרהרתי: „אלו היה האדם עמל ומתיגע בתקון נשמתו כשם שהוא עמל וטורח בגופו — על פני כמה תהומות עמוקות וזיתה הנשמה עוברת דרך החבל הדק של החיים". (אנחה מעומק ה"כ. חפסקה. החסידים מתבוננים זה בזה מתוך התפעלות)

חסיד א

דברים העומדים ברומו של עולם!

חסיד ב

גבוה מעל גבוה!

חסיד ג

איי לשער ואין לערוך!

ר' עזריאל

(רומז למיכאל, וזה גוחן.) מיכאל איש זר בינינו.

מיכאל

(פונת כה וכה ורואה את המשולח.) משולח הוא. באתי עמו בדברים, מקובל גדול.

ר' עזריאל

לשם מה בא לכאן?

מיכאל

איני יודע. אולי אצוהו לצאת?..

ר' עזריאל

חלילה! אדרבה, את הגר יש לקרב. תן לו כסא. (מיכאל תמה קצת, מגיש כסא למשולת. זה מהסס קצת ויושב. מן החסידים אין איש מרגיש בדברי.)

ר' עזריאל

(נותן עין באחר מן החסידים, וזה מתחיל לומר נגון מסתורי בלי מלים. ר' עזריאל כבתחלה.)
 גדול וקדוש עולמו של הקדוש ברוך הוא, והקדושה מכל ארצות העולם — ארץ ישראל, והקדושה מכל ערי ארץ ישראל — ירושלים, והקדוש מכל המקומות בירושלים — בית המקדש; ובבית המקדש המקום הקדוש ביותר — מקום קודש הקדשים (הפסקה כל שהיא). שבעים אומות יש בעולם; הקדושה שבכלן — האומה הישראלית; הקדוש מכל שבטי ישראל — שבט לוי; הקדושים מכל בני לוי — הכהנים; הקדוש מכל הכהנים — הכהן הגדול (הפסקה כל שהיא). שנ"ד ימים בשנה; הקדושים שבהם — ימים טובים; למעלה מהם — קדושת יום השבת; למעלה מכלם — קדושת יום הכפורים, שבת שבתון (הפסקה כל שהיא). שבעים לשונות בעולם; הקדושה שבכלן — לשון הקודש; הקדוש ביותר בלשון זו — התורה הקדושה, מכל דברי התורה קדושים ביותר — עשרת הדברות, ובעשרות הדברות קדוש ביותר — שם הויה (הפסקה כל שהיא). ופעם אחת בשנה כל ארבע הקדושות העליונות מתחברות יחד: ביום הכפורים, כשנכנס הכהן הגדול לקודש-הקדשים והוגה את השם המפורש. ומפני שהשעה הזאת היתה קדושה ונוראה עד אין שעור — סכנה גדולה היתה בה לכהן גדול ולכלל ישראל; שאלמלי נכשף, חס ושלום, הכהן הגדול באותה שעה מכשול כל שהוא, כגון על ידי הרהור חטא או נדנוד של מחשבה זרה, היה כל העולם חרב. חס ושלום (הפסקה כל שהיא). כל מקום שאדם עומד עליו ונושא משם עיניו השמימה — קודש קדשים הוא. כל יום בחיי האדם — יום כפור הוא. כל איש ישראל כהן גדול הוא, וכל מלה שיוצאת מפי האדם בקדושה ובטהרה — שם הויה הוא. ולפיכך כל מחשבה זרה של האדם, כל ירידה וכל גפילה שלו — מביאה חורבן לעולם כלו (הפסקה בקול רועי). נשמות ישראל מתוך יסורים קשים וענויים גדולים, דרך כמה וכמה גלגולים, כתינוקות אל חיק אמם, נמשכות הן ומתגעגעות לכסא הכבוד. ופעמים כשהן מתקרבות עד הכסא ומגיעות סמוך לו ממש — יש שהקלפה גוברת, חס ושלום, והנשמה נכשלת ונופלת... ולפי גודל העליה — עוצם הנפילה... כל מה שהעליה גבוהה ביותר — הירידה עצומה יותר. ונשמה — כזאת כשהיא נופלת לתהום — כל העולמות וכל עשר הספירות בוכים ומתאבלים עליה (הפסקה. כמתעורר). בני, היום נקצר בסעודת מלוח מלכה".

מיכאל

הרב מבקש להניחו יחידיו... (כולם יוצאים בחסאי ופנתת מן הבית. ר' עזריאל יושב וצולע ברעיונותיו.) רבין (ר' עזריאל מציץ בו דומם ועצב.) רבי סנדר מבריניץ בא.

ר' עזריאל (כתור על דבריו)

סנדר... מבריניץ... יודע אני,

מיכאל

צרה גדולה באה עליו. בתו היחידה — דיבוק' נכנס בת.

ר' עזריאל (נבהחלה)

הדיבוק' נכנס בה... יודע אני.

מיכאל

והביא את בתו אל ה, רבי'...

ר' עזריאל

אליז... אליז... היא? וכי מי ומה אני? כלום יש, אני? שלי בעולם?

מיכאל

העולם כלו משכים לפתחך...

ר' עזריאל

העולם כלו... עולם שרוי באפלה... צאן עורות נמשכות אחרי רועה עור... אלו היו עינים להם, לא היו באים אלי, אלא היו נושאים את עיניהם לזה, שיש לו, אני, שהוא הוא, האני' היחיד של כל העולם.

מיכאל

רבי, ואתה שליחו.

ר' עזריאל (נאנח מן הלב)

כך אומר אתה, וכך אומר העולם, אבל אני איני בטוח בדבר. זה ארבעים שנה אני יושב על כסא הרבנות ועדין איני יודע, אם באמת שליחו של הקדוש ברוך-הוא אני. יש שעה שאני מרגיש מעין קרבה להקדוש ברוך-הוא, כביכול, ובאותה שעה יש לי שליטה בעולמות העליונים. כל ספקותי עוברים ובטלים באותה שעה. אבל יש שעות, שאני קטן וחלש מאד בעיני, והרי אני כתינוק אובד... ובשעות כאלה אני עצמי צריך חזק וסעד...

מיכאל

זכורני...

ר' עזריאל (נבעי)

מה אתה זוכר? מה?

מיכאל

פעם אחת בא רבי לביתי בחצות הלילה ובקש ממני לקרוא עמו, "תהלים".

ר' עזריאל

כך... הדבר היה לפני כמה וכמה שנים. עתה רע לי מאז... (בקול תחנונים). מה בני אדם מבקשים מעמי? זקן אני וחלש, גופי תש, הנשמה נכספת גלהתבודדות... וכל הצער והיסורים של כל העולם משכימים לפתחי. לפני גלים נגעי כל הלבבות. הכל מצפים לישועה מידי ותובעים תפלה מפי... כל פתקא שמגישים לי הרי היא כמחט בבשרי... (בוכה) אין כח עוד... איני יכול...

מיכאל

רבי! רביו

ר' עזריאל

איני יכול... איני יכול... (בוכה).

מיכאל

רבי! אל ישכח נא, שהרבה דורות של צדיקים וגדולים עומדים מאחוריו...
אביו ר' איצילי, זכרונו לברכה, ואבי אביו האדמו"ר ר' וולוולי הגדול...

ר' עזריאל

(ריחו שב אליו. מתוך הרהורים)

אבותי... אבי ר' יצחק'ל זכרונו לברכה, שהיה יודע להחיות
מתים... דודי הקדוש ר' מאיר בר שהיה עולה לרקיע בקריאת-שמע.
אבי זקני ר' וולוולי הגדול, תלמיד חבר לבעל-שם הקדוש... (זוקף ראשו).
יודע אתה, מיכאל, אבי זקני היה מגרש דיבוק בלי השבעות, בלי שם, אלא
בגערה אחת... שומע אתה? בגערה אחת... (מתעודד) בשעת דחקי אני מכוון
לבי אליו, והוא עומד לי באותה שעה. גם עתה לא יעזבני. אמור לסנדר ויבואו
(מיכאל יוצא ושב עם סנדר).

סנדר

(פרש כפיו לר' עזריאל) רבי, רחם עלינו הושיעניו הצילה נפש בתי
יחידתי!

ר' עזריאל

איכה באה הצרה?

סנדר

שעה סלה לפני החופה קרה הדבר...

ר' עזריאל

(מסמיקו) לא כך שאלתי... אי ככה היה הדבר ובשלמה?

סנדר

איני יודע רבי.

ר' עזריאל

אין החלעת נכנסת לתוך הפרי, אלא אם כן נכנס בו תחלה רקבון...

סנדר

רבי, כתי היחידה - בת ישראל כשרה וטהורה. כל ימיה מצניעה ללכת
ומעודה לא יצאה כרשותי...

ר' עזריאל

יש שבנים נענשים כעוון אבותיהם.

סנדר

אלו מצאת בי עוון, הייתי מקבל עלי תשובה...

ר' עזריאל

ואת, הדיבוקי שאלו מי הוא ולמה נכנס בגוף הכתולה!

סנדר

איננו מגלה... אך לפי הקול הכירו בו, שאחד מבחורי הישיבה הוא,
שלמד בישיבה שלנו ומת לפני ימים מועטים מיתה חטופה. (מסטיק קלו) הוא
עסק בקבלה ונפגע...

ר' עזריאל

על ידי מי?

סנדר

על ידי כחות הטומאה, בודאי... לפני מותו אמר לאחד מחבריו, שאין
להלחם עם החטאים, ושיש ניצוץ של קדושה גם בסטרא אחרא, רחמנא לצלן!

ר' עזריאל

הידעת אותו?

סנדר

הוא אכל על שלחני.

ר' עזריאל

שמה הטאת כנגדו במה שהוא?

סנדר

איני יודע... איני זוכר... (בצער גדול) רבי, הלא אינני בלתי אם בשר
ודם... (הפסקה)

ר' עזריאל (בהחלטה)

הביאה את הבתולה, (סנדר יוצא. ר' עזריאל משתקע ברעיוניו. על הסף גראו
סנדר ופרידה, שמחזיקים את לאה בידיה. היא מסרבת להכנס).

סנדר

בתי, חוסי על אביך והכנסי. אל תבישיני בפני רבנו.

פרידה

בואי, בתי, בואי, מחמל-נפשי.

לאה

סבתי, רוצה אני להכנס, ואיני יכולה.

פרידה

התחזקי, בתי, והכנסי!

לאה (בקול הדבוק)

איני רוצה להכנס! איני רוצה (מתאנצת להשתמט).

ר' עזריאל (בחטאי, דרך פקודה)

בתולה! גורני עליך להכנס לחדר! (לאה כופפת ראשה נכנעת ונכנסת בלאט)
שבי! (יושבת. סנדר ופרידה כחזיקים בידיה)

לֵאָה (הדבוק. מתפרצת פתאם ממקומה)

הניחו לי! איני רוצה.

ר' עזריאל

דבוק! גזרני עליך, שתאמר, מי אתה?

לֵאָה (הדבוק)

הרב דמירופול! אתה יודע מי אני. ולאחרים איני רוצה לגלות שמי.

ר' עזריאל

גזרני עליך עוד הפעם לומר לי, מי אתה?

לֵאָה (הדבוק)

הנני אחד מאלה, המחפשים שביצים חדשים...

ר' עזריאל

רק התועים מן הדרך הישרה יבקשו להם שביצים. תמימי דרך ילכו בה לבטח.

לֵאָה (הדבוק)

צרה היא.

ר' עזריאל

כבר קדמך „אחר". גם הוא אמר כזאת -- וקצץ בנטיעות. (הכספה) למה גכנסת בגוף הבתולה?

לֵאָה (הדבוק)

בן זוגה אני...

ר' עזריאל

על פי התורה אין רשות לכתים להיות בין החיים.

לאה (הדבוק)

לא מת אני.

ר' עזריאל

לעולם אחר יצאת ושם עליך להיות עד שיגיע זמן תחית המתים. על כן גזרני עליך, שחצא מגוף הבתולה ותשוב למקום מנוחתך.

לאה (הדבוק. בחסאי)

הצדיק ממירופול! ידעתי מה גדול אתה ומה רב כחך! ידעתי כי מלאכים ושרפים מצוות פיך ישמרו. ואולם אני לא אובה לך ולא אשמע. (במרירות) לא אדע לאן עלי לילך, ואין לי מקום מנוחה אחר בעולם, זולתי מקום משכני עתה. שם מבחוץ — התהום הנוראה צופיה לי, וכחות־כחות של שדים ומחבלים נכונים לטרפני. לא אצא! איני יכול לצאת!

ר' עזריאל

מיכאל! הבא, מנין יהודים! (מיכאל יוצא ושב עם עשרה יהודים) עדה קדושה! הנותנים אתם לי רשות ויפוי כח לגרש בשמכם את הדיבוק?

המנין

רבנו, אנו נותנים לך רשות ויפוי כח לגרש בשמנו את הדיבוק!

ר' עזריאל (קם ממקומו)

בשם עדת בני ישראל, עם קדוש, ובשם כל הצדיקים הקדושים, אני עזריאל בן הדסה גזר עליך, הדבוק, שתצא תיכף ומיד מן הבתולה לאה בת חנה ולא תגרום ביציאתך שום נזק לא להבתולה הנ"ל ולא לשום אדם מן העומדים כאן ולא לשום בריה שבעולם. ואם לא תציית לי — אצא כנגדך בחרמות ושמתות ונדויים וקללות ובכל כח ידי הנטויה... ואם תעשה בקשתי, אשתדל בכל מאמצי כחי לתקן אותך ולגרש מעליך את כל השדים והמחבלים הסובבים אותך.

לאה (הדבוק)

איני מתירא מפני החרמות והקללות ובהבטחותיך איני מאמין. אין כח בצולם שיוכל להמציא לי מנוחה. אין מקום לי בעולם. כל הדרכים נסגרו בעדי, כל השערים ננעלו בפני. אין בגן עדן היכל עליון מהיכלי עתה, ואין תהום עמוקה מן התהום הנכונה לי. יש ארץ ושמים ועולמות אין מספר, ובכלם לא מצאתי מקום-מנוחה קדוש וטהור כמקומי עתה. פה אנוח לי כתינוק בחיק אמו¹ לא אירא רע. ועתה האומרים אתם לגרשני גם מן המקום הזה? אל נא תגרשוני! אל נא תשביעוני!

ר' עזריאל

בעל כדורי תצא מגופה של הבתולה לאה בת חנה.

לאה (הדבוק. בתוקף)

לא אצא!

ר' עזריאל

בשם אלהי העולם אני משביעך בפעם האחרונה, שתצא מן הבתולה לאה בז חנה! ואם לא תשמע גם הפעם בקולי, אטיל עליך חרם ואמסוך בידי מלאכי חבלה! (הפסקה של אימה)

לאה (הדבוק)

בשם אלהי העולם הריני דבוק ומדובק בבת זוגי ולא אפרד ממנה עד עולם.

ר' עזריאל

מיכאל! הן לעדה איצטליות לבנות, צו להוציא שבעה ספרי תורה והכין שבעה שופרות ושבעה נרות שהורים, (מיכאל יוצא. הפסקה של אימה. מיכאל שב ובירד שפירות ונרות שהורים. המשולח נושא אחריו אצטליות לבנות. מיכאל פותח את ארון-הקודש. המשולח כינה את האצטליות.)

המשולח

אצטלית אחת יתרה. (פינה כה וכה) אין זאת, כי אם איש אחד חסר פה.

ר' עזריאל (כמתעורר)

אין להטיל הרם על נפש אחת מישראל אלא אם כן נוטלים תחלה רשות
ממרא דאתרא. (הפסקה) מיכאל! קח מקלי ולך אל הרב ואל הדיינים ואמור להם
בעמי שאני מזמין אותם לבוא תכף ומיד לכאן. (מיכאל יוצא).

לאה (מתעוררת בקולה שלה)

סבתני! יראה אני!.. מה יאמרו לעשות לני?

פרידה

אל תיראי, בתי. הרבי יודע מה לעשות.

ר' עזריאל

סנדר! היכן נשארו המחוננים והחתן?

סנדר

נשארו לשובות בבריניץ.

ר' עזריאל

שלח רץ להגיד להם בשמי, שישארו בבריניץ ויחכו לפקודתי.

סנדר

הנני שולח כרגע.

ר' עזריאל

לפי שעה הוציאו מעלי את הבתולה.

סנדר

רבי. רבי! כמה נתחייבתי עונש כזה?

ר' עזריאל

הוי מקבל את היסורים באהבה. אלהינו הוא אל רחום וחנון. (סגור מוציא את לאה. ר' עזריאל יושב שקוע ברעיונותיו. מרים ראשו. בחוקף) ואם אפילו בעולם העליון נגזרה גזרה -- אני אבטלנה! (נכנס ר' שמשון ועמו שני דינים: א. ב.).

ר' עזריאל (קם לקראתם)

ברוכים הבאים!

ר' שמשון והדיינים

שבוע טוב, רבי!

ר' עזריאל

בית דין צדק! לשם ענין גדול הטרחתי עליכם לבוא לכאן. יש להציל בת ישראל מן הדיבוק, שנכנס בה, רחמנא לצלן, ואינו רוצה לצאת בשום פנים. תחבולה אחת עוד נשארה בידנו: לצאת כנגדו בחרמות ונדויים. ואני מבקש בזה ממעלתכם, שתסכימו אל הדבר וזכות פקוח-נפש תעמוד לכם...

ר' שמשון (באנה)

החרם כלי-זין קשה הוא לחי וכל שכן למת. אבל באין ברירה אחרת וכבוד קדושתו מוצא ברבר צורך השעה -- גם אני מסכים... אבל מתחלה עלי לגלות לפני הרבי סוד אחד, שיש לו נגיעה בענין הדיבוק...

ר' עזריאל

גלה! אולי רק לי לבדי, ביחידות?

ר' שמשון

לא. ישמעו גם העומדים פה. רבי, זוכר אתה, לפני כמה שנים היה אברך אחד רגיל לבוא לביתך, ניסן רבקה'ס שמו. למדן גדול. ומקובל...

עזריאל

זכורני, הוא מת בחצי ימיו.

ר' שמשון

בלילה הזה נראה אלי בחלום שלש פעמים ואמר לי, שהדיבוק שנכנס בגוף הבתולה — נשמת בנו היא ותבע את סנדר לדין תורה, לפי שסנדר חייב בנפש בנו.

ר' עזריאל

הוא מחיב את סנדר?

ר' שמשון

לא הגיד לי... אבל נזכרתי מה ששמעתי קודם, שסנדר, חברו של המת, לא נהג עם בן המת כשורה...

ר' עזריאל

כשהיהודי תובע את חברו לדין תורה, אין הרב רשאי להסתלק, וכל־שכן אם התובע הוא מת. על כל פנים, טענותיו של המת אינן ענין אצל הדיבוק. היא חייב לצאת מן הבתולה, ולא יכרת ענף רך מגזע ישראל. ואף־על־פי־כן, כדי שלא נגשש כעורים באפלה, נתן לו לדיבוק זמן חצי מעת־לעת. מחר אחרי התיקין, אם ירצה השם, ניטיב חלום לכבודו ונזמין את המת לדין תורה, ואחרי כן נגרש ברשותכם את הדיבוק.

ר' שמשון

אף על פי שאני מרא דאתרא והם דייגי העיר, מבקש אני מכבוד מעלתו הרמה לשבת עמנו בדין ולהיות ראש הדיינים.

ר' עזריאל

מסכים אני... מיכאל, צו להביא את הבתולה (סניד ופרידה בביאים את לא יפושבים אותה במקומה הראשון). דיבוק! אני נותן לך זמן חצי מעת־לעה. אם לא תצא עזי מחר בצהריים ברצון, אטיל עליך חרם ברשות הרב והדיינים ותצא באונס. (הספקה). סנדר! בזה הרגע שלח סוסיס קלים ויריצו הנה את המחותנים והחתן; ויבואו תוך שחים עשרה שעות.

סנדר

אולי חזרו בהם ואינם רוצים עוד להתחתן בי ולא יבואו.

ר' עזריאל

יאמרו להם: אני צויתי! (הפסקה) מה שעשוי ברשותי – עשוי

לאה (מתעוררת)

איני רוצה!.. איני רוצה!.. איני רוצה!.. (בפתח נראה המשולח)

המשולח

המחוחנים והחתן לא יבואו בזמנם (השעון משמיע שתיים עשרה).

המסך.

בְּנוֹד וּבִיעִית

אותו וחדר שבמערכה שלישית. במקום השלחן הארוך וספסלים משמאל, עומד שלחן עגול
ובסאות סביב לו. אצל השלחן יושב ר' עזריאל לבוש טלית ותפלין, ומימינו ומשמאלו – שני הדיינים.
כנגד פניהם עומד ר' שמשון. סמוך להם – מיכאל. ר' עזריאל גומר הטבת חלום.

ר' שמשון

חלמא טבא חזאי, חלמא טבא חזאי, חלמא טבא חזאי.

ר' עזריאל והדיינים

חלמא טבא חזית, חלמי: טבא חזית, חלמא טבא חזית.

ר' עזריאל

רבי, היטבנו לך את החלום. עתה שב עמנו לדין. (ר' שמשון יושב אצל ר'
עזריאל) מיכאל, קרא לסנדר ויבוא. (מיכאל נגש אל הפתח וקורא לסנדר). סנדר! להוי
ידוע לך, ש"מת" אחד בא אמש למרא דאתרא בחלום ותבע אותך בפניו לדין-תורה.

סנדר (משתומם)

אותי?.. מי הוא?

ר' עזריאל

חברך מלשעבר, ניסן בן קרינה.

סנדר (מתפלז)

ניסן... ניסן... מה הוא שואל מעמי?.. מה טענות יש לו עלי?

ר' עזריאל

את זאת יגיד בשעת דין תורה, לפי שעה עליך לאמר לנו אם תקבל עליך את הדין אם לא.

סנדר (רועה)

כאשר יצוה הרבי...

ר' עזריאל

אין הנתבע לדין רשאי להשתמט, וכל שכן כשהתובע הוא מת, שהכת בידו לתבוע גם לבית דין של מעלה...

סנדר (נבהל)

מקבל אני עלי. מקבל...

ר' עזריאל

לפי שעה רשאי אתה לצאת. (סנדר יוצא.) מיכאל, הבא מקלי! (מיכאל מביא.) מיכאל, קח את המקל והלכת לבית-העולם, ועצמת את עיניך ופנית מזרחה, וגרפת במקל לפניך בלכתך, והיה המקום אשר יתעכב מקלי שם ועמדת במקום ההוא, ובאת אל הקבר הקרוב, ודפקת עליו במקלי שלש פעמים וככה תאמר: מת טהור! עזריאל בנו של ר' איצ'לי הגדול ממירופול שלחני אליך, ומבקש הוא מחילה ממך על שהרגיו אותך ממנוחתך וגזור עליך, שתלך בדרכים הידועים לך ותודיע למת טהור ר' ניסן בן קרינה, שהרב ר' שמשון ממירופול מרא דאתרא, מזמין אותו לדין תורה עם חברו סנדר בן הניא, וגזור עליו שיבוא תיכף ומיד במלבושיו, באותם שהובא לקבר ישראל. על הדברים האלה תחזור שלש פעמים, ואחרי כן תהפוך פניך ותשוב מערבה, וכשיעלו באזניך קולות וצעקות -- אל תבט אחרך, שאם לא כן -- חייך בסכנה גדולה, ואת מקלי לא תשמיט מידך אף רגע אחד. הזהר והזהר! לך ואלהים ישמרך בדרך. כי שליחי מצוה אינם נזקים. (הפסקה) יעשו מחיצה למת, ואני אעשה לו עיגול (עג עוגה במקלו בפנה השמאלית - משמאל לימין, מוסר המקל למיכאל, זה יוצא. נכנסים שני חסידים וסדין בידיהם, מאחזים את הסדין בתקרה ופורשים אותו כעין וילון לפני הפנה) יכנס סנדרו! (סנדר נכנס.) סנדרו! שלחת עגלה להביא את המחנותים

והחתן?

סנדר

שלחתי, רבי.

ר' עזריאל

ולא בא עוד?

סנדר

לא, אבל מחכה אני להם ברגע לרגע. את הקלים שבסוסים שלחתי אחריהם.

ר' עזריאל

שלח רץ לקראתם להאיץ בם. הם מוכרחים לבוא הנה עד עת הצהרים.

סנדר

שלח אשלח (יוצא ושב מיד הפסקה)

ר' עזריאל (לר' שמשון והדיינים)

בעוד שעה קלה יבוא מעולם האמת להתיצב בינינו רוח בלי גוף, ואנחנו נשפוט בינו ובין אדם אחד מעולם־ההבל. (הפסקה) ומוזה יש ללמוד, כי תורתנו הקדושה, אף על פי שנתנה לבני אדם על הארץ, משפטיה קיימים גם בשמים וחובה הם גם לשוכני עפר. (הפסקה. בפתח נראה המשולח.) קשה וחמור דין תורה כזה, לפי שכל ההיכלות ברקיע נשמעים לו, ודין שמטה, חס ושלום, דין כזה כמלוא השערה, מסכן בעצמו, שימשכו אותו גופו תכף ומיד לבית דין של מעלה. על כן יש לגשת למשפט כזה באימה ובפחד, לפי... לפי... (מפסיק דבריו ופונה כה וכה. דומית אימה. ר' עזריאל משהה מבטו על מחיצת הסדין. הכל מפנים עיניהם למקום זה.)

דיין א (אל הראשון, מתוך אימה)

כמרומה, שכבר בא...

דיין ב (אל הראשון, מתוך אימה גם הוא)

כבר בא כמדומה...

ר' שמשון (כקודמים)

הוא בא...

ר' עזריאל (לצד המחיצה)

מת טהור, ניסן בן קרינה, בית-דין-צדק גוזר עליך, שלא תצא מחוץ לעיגול המוגבל לך. (הפסקה) מת טהור! בית-דין-צדק גוזר עליך, שתציע הסענות והתביעות שיש לך על בעל דבריך סנדר בן הניא. (הכל מטים אונן. הפסקה של אימת)

דיין א

(אל השני בחשאי, מתוך אימה)

הוא עונה...

דיין ב (כקודם)

הוא עונה.

ר' שמשון (לסנדר)

סנדר בן הניא! המת הטהור ניסן בן קרינה טוען ואומר, שהוא ואתה הייתם חברים מנעוריתכם ושניכם למדתם בישיבה אחת, ונפשותיכם היו קשורות יחד בקשר של ידידות, ואחרי הנשואין של שניכם נפגשתם שוב בבית הרבי, וכדי להזק את ידידותכם תקעתם כף זה לזה והתניתם, שאם יוליד אחד מכם בן וחברו בת, תתחתנו זה עם זה.

סנדר (בקול רועד)

אמת...

ר' שמשון

סנדר בן הניא! המת הטהור טוען ואומר, שלא עברו ימים מועטים אחרי תקיעת הכף, ואשתו ילדה בן, ואשתך שלך ילדה גם היא בת. כשנה אחרי כן נפטר מן העולם. (הפסקה קצרה) בעולם האמת נודע לו, שנשמה גדולה נתנה לבנו, והיא עולה ממדרגה למדרגה; והיה האב מתגאה בכנו ושמה בו שמחה גדולה. אחרי כן ראה, איך שהבן, בהגיע פרקו, יצא מאליו, ושלא מדעתו, לבקש את בת זוגו, והלך ממקום למקום ומעיר לעיר עד שהגיע למקום מגוריך,

סנדר, ונודמן לביתך ואכל על שלחנך. כאן נודמנה לו בת זוגו, ונשמתו נמשכה אחריה. אלא שאתה, סנדר, עשיר היית, והוא עני, על כן לא פקחת עיניך עליו והלכת לבקש לך חתנים בעלי נדוניא מרובה ובעלי יחוס. אז תקף היאוש את לבו של בן ניסן, ויצא לבקש לו דרכים חדשות. ראה זאת ניסן, ונשמתו התאבלה וחרדה אל בנו. והסטרא אחרא, רחמנא לצלן, ראה את בן ניסן ביאושו, עמד ולכד אותו במצודתו והוציאו מן העולם קודם זמנו. והיתה נשמתו של בן ניסן תועה „בעולם התורה“ ימים רבים, עד שנכנסה בגופה של בת סנדר כדמות „דיבוק“ (הפסקה). עתה טוען ניסן בן קרינה, שנכרת בגללך משני העולמות, לא שם ולא שאר לו ולא אחרית ותקוה. כבתה גחלתו ואבד גירו לעולם. מי יאמר „קדיש“ גחריו ומי יזכיר נשמתו? ומבקש הוא מאת בית דין הצדק לשפוט את סנדר על פי דין תורתנו הקדושה ולדרוש מידו את דם הבן השפוך ודם זרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות... (הפסקה של אימה)

ר' עזריאל

סנדר בן הגיאא השמעת את טענותיו של המת הטהור? מה יש לך לחשיב עליהן?

סנדר (בלב נשבר)

מה אומר ומה אדבר? לפתוח שפתי לא אוכל, ואין בפי מלים. ואני שואל ומבקש מאת חברי המת הטהור ניסן בן קרינה, שימתל לי במחילה גמורה, לפי שחטאתי כנגדו ועברתי על תקיעת הכף לא במזיד, חס ושלום, אלא בשוגג. אחרי תקיעת הכף הרי חזרנו כל אחד לעירו ונתרחקנו זה מזה. לא ראיתיו עוד ולא שמעתי עליו. לא ידעתי כי נולד לו בן, וגם דבר מותו נעלם ממני ימים רבים. וכאשר ראיתי, כי אין מזכיר לי את דבר תקיעת הכף, אמרתי, אין זאת כי אם אשת ניסן לא ילדה לו בן, ותקיעת הכף בטלה.

ר' שמשון

ולמה לא השתדלת לחקור ולדרוש את הענין על בוריו?

סנדר

אני הייתי אכי הבת, ואמרתי, אלו היה בן לחברי ניסן, היה הוא מחור אחרי, שכן דרך העולם, שיהא צד החתן מחור אחרי צד הכלה, ולא להפך.

ר' עזריאל

כשגודמן בנו של ניסן לביתך ואכל על שלהנך, למה לא שאלת, מי הוא ומאין הוא?

סנדר

איני יודע... איני זוכר... אבל נשבע אני בפניכם, שליבי היה נמשך אחריו והתאויתי לקחתו לחתן לבתי. וכשהציעו לפני שדוכים אחרים, מן המשובחים ביותר, התניתי כל פעם תנאים קשים, שלא עמדו בהם המחזתנים, ומשכו ידיהם ממני. וכך בטלו בזה אחר זה שלשה שדוכים, ואולם קרובי ובני כישפחתי רבו עלי... (הפסקה)

ר' שמשון

ניסן בן קרינה טוען, שצינך תפסה מיד, כי פני בנו דומים לשל אביו, אלא שהיית מתירא לשאל, מי הוא. רודף היית אחרי דינרי זהב ואהרי מזונות טובים בשביל בתך, וגרמת בכך, שיעקר גזעו מן השורש, ועטרת ראשו תפול לתהום רבה...

ר' עזריאל

ניסן בן קרינה! דרכי הטוב והרע מסורים ברשותו של אדם, ואם נטה בנך מן הדרך הישר, אין לחיב על כך את סנדר בן הניא.

ר' שמשון

ומי יודע? אולי ברגע האחרון נצנץ בנפשו ניצוץ אור של שלהבת העולם (מיכל נכנס ומושיט את המקל לר' עזריאל).

ר' עזריאל

(בתלחש עם הרב והדיינים, קם ממקומו ומקלו בידו.) אנהנו שופטי בית-דין-צדק שמענו את טענותיהם של שני הצדדים, וזה משפטנו: הואיל ולא נתברר אם היו שתי הנשים מעוברות בשעת תקיעת הכף, והיות שעל פי דין תורתנו הקדושה אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, לפיכך באנו לידי החלטה, שלא היתה תקיעת הכף חובה על סנדר. אבל לפי שסנדר קבל על עצמו את תקיעת הכף לחובה ועבר עליה, ועל ידי כך גרם צער מרובה לניסן בן קרינה, לפיכך גוזרים אנו

על סנדר, שיהא אומר כל ימיו „קדיש“ אחרי ניסן ובנו הנפטרים, ואת חצי הונו יחלק לעניים. (הפסקה) ושוב גוזר בית-דין-הצדק, שהמת הטהור ניסן בן קרינה יצוה את בנו בגורת אב, שיעזוב תיכף את גופה של הבתולה לאה בת חנה... ובית-דין-הצדק מבקש מאת המת הטהור ניסן בן קרינה, שימחול לסנדר בן הניא במחילה גמורה, ובזכות זה ירחם הקדוש ברוך-הוא עליו ועל נפשו החועה והנודדת של בנו.

ר' שמשון, הדיינים, סנדר

אמן

ר' עזריאל

מת טהור, ניסן בן קרינה! שמעת את פסק הדין? מקבלו אתה עליך (דבמה איומה. הכל מקשיבים.) סנדר בן הניא! שמעת פסק הדין?

סנדר

שמעתי.

ר' עזריאל

ואתה מקבלו עליך?

סנדר

מקבל אני.

ר' עזריאל

מת טהור, ניסן בן קרינה! המשפט נגמר. עתה עליך לשוב למנוחתך וגוזרים אנו עליך שלא תזיק בדרך שום אדם ושום בריה חיה. (הפסקה) מיכאל, הבא מים... (מיכאל מביא ומעמיד על הקרקע כד מים ואגן. הכל נוטלים יריהם.) יסלקן המחיצה (מסלקים הסדן.) מיכאל, תן לי את המקל. (מיכאל נותן. ר' עזריאל עג במקלו עוגה במקום הראשון, אבל מימין לשמאל. הפסקה. לסנדר.) סנדר, עוד מעט ויכלה הזמן, שקבענו לדיבוק. ברגע יציאתו מבתך, יש להכניסה תיכף לחופה. יכינו את החופה וילבישו את בתך בגדי חתונה. יהא הכל מוכן: אם החתו והמחותנים לא באו עוד - ישלחו רץ אחריהם.

סנדר

ככל אשר יצוה הרבי כן אעשה. (יוצא. ר' עזריאל פושט טליתו וחולץ תפיליו ומתחיל

לקפץ.)

ר' שמשון (בלחש להדיינים)

יודעים אתם, המת לא מחל לסנדר...

הדיינים (נבהלים)

הן, יודעים אנו...

ר' שמשון (כבתחלה)

מרגישים הייתם, שלא קבל עליו המת את הדין?..

הדיינים (כבר אשונה)

מרגישים חיינו

ר' שמשון (כבתחלה)

השמתם לבכם, שלא ענה המת על דברי הצדיק, אמנו?!

הדיינים

שמנו לב...

שמשון (כבתחלה)

סימן רע הוא מאד. רואים אתם, ידיו של ר' עזריאל רועדות...

הדיינים

רואים אנו.

ר' עזריאל (צולל מאד ברעיונותיו)

רבנו של עולם! דרכיך נסתרים ונפלאים מאד, ואולם רצונך הקדוש אור
לנתיבותי, על כן אלך עליה לבטח ולא אט ממנה ימין ושמאל.

ר' שמשון

שומעים אתם? עודנו מתחזק. לא נכנע.

ר' עזריאל (מרים ראשו לכטוי)

מיכאל, יכניסו את הבתולה! (מיכאל יוצא. סנדר ופרידה מכניסים את לאה כבנדי החונח ומושיבים אותה. ללאה.) דיבוק! הזמן שנחתי לך כלה. התצא מן הבתולה לאה בת חנה ברצון?

לאה (הדיבוק)

לא!

ר' עזריאל

מיכאל, הבא „מנין” והכן כל המכשירים לחרם, (מיכאל יוצא. ר' שמשון והדיינים.) הריני מומין אתכם לשבת עמי אל השלחן, (יושבים. מיכאל נכנס וגמר עשרה יהודים.) הוציאו ספרי התורה, קחו השופרות! (עושים) דיבוק! הואיל ולא קבלת עליך את גזרתי, הריני מוסר אותך לרשותם של הרוחות העליונים, יבואו הם בכחם הגדול ויוציאוך. תקיעו! (תוקעים.)

לאה (הדיבוק בחלטה רבה)

הניחו לי אל תגרשוני! לא אצא!

ר' עזריאל

דיבוק! קשה-עורף! הריני מוסר אותך לרשותם של הרוחות הבינונים, לא טובים ולא רעים, יבואו הם באכזריותם ויוציאוך. שברים! (תוקעים.)

לאה (הדיבוק באין כח, מתוך צער גדול)

כחות כל העולמות קמו עלי! גדולי ישראל עומדים כנגדי ונשמת אבי בתוכם, וכלם מצוים עלי לצאת. כחותי הולכים וכלים! ואולם כל זמן שיש בי עוד ניצוץ של כח אתגבר עליהם ולא אצא! (בפתח נראה המשולח.)

ר' עזריאל (מסתומם)

אין זאת כי אם כח אחד נעלם, גדול מאד, מסייעהו. (בתוקף. הכניסו את הספרים! פרוש על ארון הקודש פרוכת שחורה. לבשו כלכם לבנים והדליקו נרות שחורים. (עושים. עומדים.) „קומה ה' ויפוצו אויביך ויגוסו משנאיך מפניך!” — דיבוק! בשם הסנהדרין הגדול בירושלים וברשות בית-הדין הקדוש היושב שם,

ולמען לא ייבש ענף מגזע יעקב, הנה אני עזריאל בן הדסה, מנתק את כל החוקים, שקשרו אותך לחיי העולם הזה ולגופה ולנשמתה של הבתולה לאה בת חנה...

לאה (הדיבוק)

אויא ליו

ר' עזריאל

ואני מחרים אותך מכלל ישראל. תרועה!

המשולח

הניצוץ האחרון נבלע בשלהבת.

לאה (הדיבוק בקול גוע)

נכון אני.

ר' עזריאל

ולא תשוב עוד אליה?

לאה (הדיבוק)

לא אשוב עוד

ר' עזריאל

בכחו של מרא דאתרא ובכחו של בית-דין צדק הרניי מבטל מעליך את כל החרמות והנדויים, שהטלתי עליך. כבו את הנרות. (מכבים). הסירו את הפרוכת השחורה! (מסירים) פשטו את הלבנים, הטמינו את השופרות. (נושא כפיו). רבונו של עולם. אלהי החסד והרחמים! אליך אתפלל לאמר: אל נא תהדף מפניך נשמה דוויה וסחופה מישראל, והכנס עמה לפניך משורת הדין. ויעלה נא לפני כסא כבודך צערה של הנפש הנדחת, ותעמוד לה זכות אבותיה, וקול תפלותינו ירצה לפניך כריח ניחוח של קרבן. אלהי ישראל! פתח לפני הנפש העלובה פתחי עולם והמצא לה מקום מנוחה בגנוי מרומים ויהי שלום בחילך ושלוה בארמונותיך, אמן!

כלם

אמן

לאה (הדיבוק בקול גוע)

אמרו „קדיש“. כלה הזמן

סנדר

יתגדל ויתקדש שמיה רבא. בעלמא די ברא כרעותיה. (השעין משמיצ שתיים עשרה. לאה נעקרת ממקומה, משמיעה קול צוחה ונופלת על הספסל).

ר' עזריאל (בחפזון)

הובילו את הכלה לחופה. (מיכאל גרף הביתה)

מיכאל

זה עתה שב הרץ והגיד, כי המחוחנים נתעכבו בדרך: אופן נשבר להם בעגלה. הם הולכים עתה ברגליהם וקרבים אל העיר. הנה הם נראים מראש הגבעה הסמוכה.

ר' עזריאל (במנוחה, שקוע ברעיונותיו)

יבוא מה שיבוא! (לסנדר), תשב הכלה בזה והזקנה על ידה, ואנחנו נצא לקבל פני החתן. (לוקח מקלו ועג עוגה מסביב ללאה. ר' עזריאל, סנדר ומיכאל יוצאים. הפסקה ממושכה).

לאה (פיקח עיניה)

מי עמי פה? הסבה?.. סבתו רע לי מאד. הושיעני נא... ישניי נא...

פרידה

אל נא ירע לך, בתי... ידעו רע כל בני קדר וישמעאל - וכל שונאי ציון וישראל, וללבך את תהא הרוחה - ונסו ממך יגון ואנחה... כי הנה שומר ישראל על ירך בחלומות טובים ונעימים יפקדך, מחשבות שהורות סביב תרחפנה וכנפי מלאכי-שולם על ראשך תנפנפנה... (מחזיק עולה קול כלי זמר, נגינת חתונה).

לאה (רועדה)

באים לרסד סביב הקבר הקדוש, לשמח החתן והכלה, הטמונים שם.

פרידה

אל נא תחרדי, בתי, ואל נא תפחדי. שומרים רבים נצבים עליך, שומרים אמיצים וחזקים, ששים גבורים סביב לך, כלם אחוזי חרב, מלומדי מלחמה, איש חרבו על ירכו מפחד בלילות. האבות הקדושים ישמרוך מפגע רע והאמהות הטהורות מעין הרע. עוד מעט ותכנסי לחופה במזל-טוב, לחופה במזל-טוב... (בנעימת שיר ערש) אמך הצדקנית בעדי כהטרפו מגן עדן תצא היום, מגן עדן תצא היום; יצאו לקראתה שני מלאכי אל, שני מלאכי אל... יתמכוה בידיה אחד מימין ואחד משמאל, אחד מימין ואחד משמאל... חנה אשת כבוד, חנה אשת תום? מה לך כי עדית כהטרפו היום? משיבה חנה ואומרת כזאת וכזאת: איככה לא אצא בעדי עדיים היום, — ובתי נכנסת לחופה היום? „חנה אשת כבוד, חנה אשת תום: ומה לך כי תתעצבי אל לבך היום?” משיבה חנה ואומרת כזאת וכזאת: איככה לא אתעצב — ושמתני לאנחה, ושמתני לאנחה... הלך הלך לחופה בתי היחידה, ואני אתיצב מרחוק ולא אלך בצדה, ולא אלך בצדה... מביאים לחופה כלה נאה וחסודה, את לאה'י החמורה, ומזקן ועד נער — הכל רצים לסעודה, הכל רצים לסעודה. נוטר אליהו הנביא את הכוס ביד רמה ומתוך תנומה) ומברך עליה... לעיני כל ישראל... שמה... (נרדמת. לאה שוכנת, ועיניה עצומות. הפסקה ממושכה).

לאה (נאנחת מעומק הלב. פוקחת עיניה)

מי הוא זה אשר נאנח כזה?

קול חני

אני...

לאה

שומעת אני את קולך, ופניך לא יראו.

קול חנן

מחיצה של, עיגול מבלדת ביני וביניך..

אה

קולך ערב לאזני כקול כנור בוכה באשון לילה. מי אתה?

קול חנן

שכחתי. זכרי כמוס רק בלבבך לבד...

לאה

זכר אזכור... כלתה נפשי במסתרים אל אשר לא ידעתי. ערגתי בצמא אל מעין אור. דמעות מתוקות ירדו עיני וארא בהזיונות לילה המונת זוהר, האתה הוא אשר נגלית אלי?

קול חנן

אני.

לאה

זכור אזכור... שערות רכות היו לך, כיודעות ככי... עפעפיך ארוכות היו, ועיניך נוגות ומלאות חסד. ידיים ענוגות היו לך ואצבעותיהן ארוכות... יומם ולילה הגיתי רק בך... (הפסקה) ואולם אתה הלכת מעמי וגרי כבה, ונפשי נבהלה. כאימנה שוממה הובילוני אל החופה עם איש זר. אחרי כן שבת אלי... ובלבי שב ויפרח המות ההי והששון האבל... מדוע עזבתני שנית?

קול חנן

פרצתי את כל הגדרים, עברתי דרך המות, הפרתי הקי שנות עולם ופקודת דור ודור, שריתי אל אדירים, ואל תקיפים ואל אכזרים... ובכלות שארית כחי — עזבתי אותך למען שוב אליך עוד הפעם.

לאה

שובה נא אפוא אלי, חתני, בעלי... מת אשאך בקרב לבי, ובחלומות הלילה נשעשע על ברכינו את הילדים אשר לא נולדו לנו... (בוכה) כתנות פסים אהפור להם, זמירות אארוג להם..

נומו, נומו, עוללים,
 בלי עריסה בלי חתולים.
 בוכים ואין נשמע קולם
 ולא יצאו לאור העולם...

(מבחוץ עולה תרועה כלי הזמר, נגינת חופה לאה רועדת) הנה באים "הובילני לחופה עם איש זר. בואה איה אלי.

קול חנן

גויתך אביה לי. רק אל נשמתך אבואה. הובני! (נראה בקיר).

לאה (בשמחה)

הנה נהרסה מחיצת העיגול! אני רואה אותך, חתני. בואה אלי.

חנן (בעין רת-קול)

בואי אלי.

לאה (בקמה, בשמחה)

הנני הולכת אליך...

חנן (שונה)

הנני הולך אליך...

קולות (מגהורי הקלע)

הובילו את הכלה לחופה! (מרש של חופה. לאה עוזבת בעילה השחור, ג' ג'י הסמטל ולבושה לבנים כולה פוסעת היא קול המוסיקה, כהולכת לחופה, כלפי חנן ועומדת במקומו. חנן געלס. בפתח נראה המשולח. ר' עזריאל בא ומקלר בידו.)

ר' עזריאל (מביט אל המקום שישבה שם לאה. מוריד ראשו)

לאחר זמן...

לאה (בקול בא ממרחק)

אור גדול שפוך מסביב. נצמדתי אליך לעולם, חתני... אנו מרחפים
ועולים תאומים למרומי מרומים.

(החשך הולך ורב)

ר' עזריאל

ברוך דין האמת!

(עלטה, נשמעת זמרה חרישית)

על מה וקמה

ירדה הנשמה

מאגרא רמא

לבירא עמקתא?

- ירידה צרף עליה היא

ירידה צרף עליה היא.

המסך.

סוף.